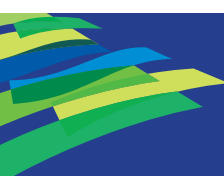

Monumenten in Bodegraven-Reeuwijk

Monumenten in Bodegraven-Reeuwijk

Voorwoord

Beste lezer,

Voor u ligt de prachtige gids “Monumenten in Bodegraven-Reeuwijk”. In deze gids staat een aantal van onze rijks- en gemeentelijke monumenten, cultuurhistorische waardevolle panden en beeldbepalende objecten die onze gemeente rijk is, uitgelicht. Met hun bijzondere verhalen en foto's van toen en/of nu.

Ik weet zeker dat deze gids u inspireert om eropuit te gaan om al dit moois in “levende lijve” te gaan bewonderen. Uiteraard is niet ieder monument van binnen te bezichtigen, maar bijvoorbeeld een fiets- of wandeltocht langs een aantal punten is zeker de moeite waard.

Er is veel werk gestoken in het tot stand brengen van deze gids. Ik wil iedereen die aan deze gids heeft meegewerkt daarvoor hartelijk bedanken, in het bijzonder Marjan Lamfers, Ferd Warnaars, Petra Schildmeijer, Eke Vos, Leendert Spijker, Paul Rouing en Saskia de Wit. Daarnaast stel ik het bijzonder op prijs dat zoveel monumenteigenaren hun medewerking hebben verleend. Ook gaat mijn dank uit naar Monumentenvereniging Bodegraven-Reeuwijk, Rob Alkemade, Cock Karssen, de Historische Kring Bodegraven en het Streekmuseum Reeuwijk.

Ik wens u veel leesplezier toe.

Jan Leendert van den Heuvel
Wethouder gemeente Bodegraven-Reeuwijk

Inhoud

Erfgoedverordening en subsidie	3
Paal en perk	4
Feest en herdenken	6
Nou en of we ergens kaas van gegeten hebben!	8
Godsdienst architectuur en arbeidersdesign	10
Zomer en winter	12
Tolbrug	14
Pillen en poeders	16
Licht en donker	18
Herenhuizen op de Emmakade	20
Ter leering ende vermaeck	22
Stroom en wind	24
Duurzame verbouwing krijgt oorkonde	26
Binnen en buiten(plaats)	28
Turfschuur	30
Land en water	32
Oude en nieuwe kunst	34
Burgers en Buitenlui	36
Fort Wierickerschans	38
Geloof en Hel en verdoemenis	40
Leven en dood	42
Geen schilder-, maar Koningstraat!	44
Straat en dijk	45
Oude en nieuwe vervoersroutes	48
De wens, de vader van de gedachte?	50
Als een paal boven water	51
Villa en kot	52
Rijk en arm	54
Hoogste en laagste	56
Centrum en buitengebied	58
Een groet uit de 19e eeuw	60
Fietsroute Bodegraven	61
Fietsroute Reeuwijk	62
Bijlage: historische tijdlijn	63
Colofon	65

Erfgoedverordening en subsidie

De monumentenzorg in Nederland is gedecentraliseerd. Het college van Burgemeester en Wethouders wijst in Bodegraven volgens de Erfgoedverordening Bodegraven-Reeuwijk 2019 gemeentelijke monumenten aan.

De monumenten bestaan uit gemeentelijke en rijksmonumenten en de cultuurhistorisch waardevolle objecten. Het streven is om elementen en structuren die nauw verbonden zijn met de ontstaansgeschiedenis van het landschap en het nederzettingenpatroon, ook in de toekomst herkenbaar en waardevol blijven.

Het gaat dan meestal om gebouwen, maar het begrip monument is veel ruimer. Zo zijn er ook twee lantarenpalen aangewezen als gemeentelijk monument.

Om te bepalen of een object monumentale waarde heeft, wordt het onderzocht, beschreven en getoetst op onder andere stedenbouwkundige, architectuurhistorische of cultuurhistorische waarden. Vervolgens adviseert de onafhankelijke Erfgoedcommissie¹ het college of het object al dan niet de monumentenstatus moet krijgen. Eenmaal aangewezen als gemeentelijk monument wordt het object geregistreerd in het gemeentelijk erfgoedregister.

Vergroting of verandering van een pand mag geen afbreuk doen aan de cultuurhistorische

waarden. Beschermd monumenten vormen een bron van kennis van ons erfgoed, dat op deze manier duurzaam bewaard blijft voor de toekomst.

De bescherming van rijksmonumenten is wettelijk geregeld in de Erfgoedwet. De wet regelt de aanwijzing van rijksmonumenten en stads- en dorpsgezichten, de vergunningen, de instandhoudingssubsidie en herbestemmingssubsidie. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed wijst namens de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap rijksmonumenten aan, deze staan in het Monumentenregister (monumentenregister.cultureelerfgoed.nl)

Subsidie monumenten en cultuurhistorische panden

De gemeente vindt het belangrijk dat panden die aangewezen zijn als gemeentelijk monument of cultuurhistorisch waardevol, in goede staat blijven. Daarom heeft de gemeente hiervoor een subsidie beschikbaar gesteld. De subsidie is bedoeld om eigenaren van monumentale en cultuurhistorisch waardevolle panden te ondersteunen in de kosten die zij maken voor onderhoudswerkzaamheden.

¹ Erfgoedcommissie: commissie die B&W adviseert over de toepassing van de Monumentenwet 1988, de Erfgoedwet 2016, de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht en de erfgoedverordening Bodegraven-Reeuwijk 2019

Paal en perk

Grenzen uit het verleden

Een gemeentelijke fusie op 1 januari 2011 leverde de huidige gemeente Bodegraven-Reeuwijk op. De gemeente bestaat uit de dorpen Bodegraven, Driebruggen, Hogebrug, De Meije, Nieuwerbrug aan den Rijn, Reeuwijk-Brug, Reeuwijk-Dorp, Sluipwijk, Tempel en Waarder. Deze gemeentelijke grens zie je heden ten dage niet terug in het landschap, maar er zijn zeker wel sporen uit het verleden terug te vinden.

Het gebied waar nu Bodegraven en Nieuwerbrug aan den Rijn liggen, lag aan het begin van de jaartelling aan de noordgrens van het Romeinse Rijk. Deze Romeinse geschiedenis is alleen bekend uit opgravingen en niet

bovengronds zichtbaar.

Minder oud, maar met een achtergrond die ook erg tot de verbeelding spreekt, zijn de paaltjes langs de Enkele Wiericke die we te danken hebben aan de start van ons metrieke stelsel. De erfgrans met het prachtige inrijhek aan de Oukoopsedijk in Reeuwijk vertelt ons over de geschiedenis van de dubieuze Hoge Heerlijkheid van Wiltenburg.

Paal: Hectometerpaal Prinsendijk langs de Enkele Wiericke, Bodegraven

Wat waren het?

Om de overgang van de oude lengtematen naar de nieuwe te bevorderen, werden er bij de

Hectometerpaal

Toegangshek Wiltenburg

Perk: omheining
(het Wiltenburg hek)
Oukoopsedijk 8,
Reeuwijk

Wat was het?

Al in 1637 is er sprake van een stuk land aan de Oukoopsedijk met de naam 'Wiltenburg'. Het land werd in 1661 verkocht aan Jacob de Vrije, wiens nazaten er een 'herenhuiszinge' met boerderij en andere opstallen lieten bouwen. Het herenhuis diende voor de familie als zomerverblijf om de stad Gouda in de zomer te ontvluchten.

invoering van het metrieke stelsel granieten paaltjes geplaatst. Nederland was het eerste land dat dit stelsel invoerde, al had het daar wel een halve eeuw voor nodig. In 1816 werden, onder Koning Willem I, de nieuwe maten en gewichten verplicht gesteld. De paaltjes stonden onder andere op de Prinsendijk vanaf de Oude Rijn tot aan Hekendorp.

Speciale kenmerken?

De paaltjes zijn uniek.

Wat is er nog van over?

Tussen (Oude) Rijn en (Hollandse) IJssel kunt u, op de Prinsendijk, nog een aantal van dit soort paaltjes vinden. Het paaltje op de foto links staat bijvoorbeeld bij de Oukoopse Molen.

Waarvoor wordt het nu gebruikt?

Geen functie, is cultureel erfgoed.

Speciale kenmerken?

Het opvallendste element aan deze boerderij, die zelf niet bijzonder oud is, is het aan de weg gelegen inrijhek, bestaande uit twee gemetselde stenen pilaren met daarboven een beeldhouwd wapen. Het wapen stelt een gouden lelie op een blauw veld voor, het wordt gedragen door twee leeuwen en gedekt met een kroon. Eronder staat de Latijnse wapenspreuk: 'Quam parva, nulli cedo' (al ben ik klein, ik wijk voor niets) en de naam 'Wiltenburg'.

Wat is er nog van over?

Het inrijhek heeft de status van rijksmonument. De boerderij met hooiak en boenhok heeft de status van gemeentelijk monument. Inmiddels is het geen boerenbedrijf meer. Het terrein wordt herontwikkeld.

Feest en herdenken

Bezetters en plunderaars

De gemeente Bodegraven-Reeuwijk heeft in haar verleden diverse bezetters op haar grondgebied moeten verduren. Zo is Bodegraven twee keer geplunderd, eerst in 1489 tijdens de Hoekse en Kabeljauwse twisten. Twee eeuwen later in 1672 deden de Franse troepen het nog eens dunnetjes over. Wie weet is er zelfs ergens nog een verdwaalde Franse kogel te vinden? Verser in het geheugen ligt de Duitse bezetting tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Grote historische gebeurtenissen zijn in onze gemeente in diverse verschijningen nog te herkennen. Denk hierbij aan een forse toren, gebouwd in 1913, als blijvend aandenken dat wij honderd jaar eerder bevrijd waren van 'het Franse geteisem', de soldaten van Napoleon, die in deze regio flink huis hebben gehouden. Of een klein monumentje van 110 cm hoog, neergezet door familie bij het woonhuis van hun door de nazi's gedeporteerde en vermoorde familieleden.

Feest: Onafhankelijkheidstoren, Bruggemeestersstraat 11, Nieuwerbrug aan den Rijn

Wat was het?

De Onafhankelijkheidstoren met uurwerk en klok is gebouwd in 1913, ter ere van de honderdjarige onafhankelijkheid na de Franse overheersing.

Speciale kenmerken

De financiering kwam rond doordat een groep vooraanstaande inwoners van het dorp besloot tot een collecte in het dorp en het vragen van subsidie aan grondeigenaren buiten het dorp.

De klok op dit monument heeft als cijfer vier niet de Romeinse vier (IV), maar IIII wat vanwege de leesbaarheid wel meer voorkomt op klokkentorens. Er heeft enige tijd 'het kleinste museum van Nederland' ingezet. Het heeft daarmee een vermelding in het Guinness Book of Records behaald.

Wat is er nog van over?

Het is een gemeentelijk monument.

Waarvoor wordt het nu gebruikt?

Het 'kleinste' museum is inmiddels gesloten. De gehele toren inclusief uurwerk en de klok is nog intact. De klok slaat de hele en halve uren. De luidklok wordt gebruikt door de Brugkerk en bij bijzondere gelegenheden. Het is een monument waar je een slag kunt uitsteken.

Herdenken: Joods gedenkmonument en Stolpersteine, Emmakade 133, Bodegraven

Wat was het?

Dit monument staat tegen de zijgevel van hoekpand Emmakade 133 in Bodegraven en herdenkt de Joodse familie Gans die in dit huis gewoond heeft. Op 14 augustus 1942 werden de vijf nog thuiswonende kinderen opgeroepen zich te melden in Westerbork en op 19 oktober 1942 kregen de beide ouders ook dit bevel.

Speciale kenmerken?

Het is een plaquette van witte natuursteen van 110 cm hoog. Op de ingemetselde plaat zijn een Davidster en een olijftak aangebracht. De tekst op het monument luidt: '14.AUG.1942.19.OKT'.

Voor het huis liggen zeven 'Stolpersteine' met de namen van de vader en moeder en de vijf kinderen en de plaats waar ze zijn vermoord erin gegraveerd. De stenen zijn in 2016 geplaatst.

Wat is er nog van over?

Familie van de weggevoerde gezinsleden hebben er na de oorlog voor gezorgd dat dit monument er kwam.

Waarvoor wordt het nu gebruikt?

Joods oorlogsmonument.

Joods gedenkmonument en Stolpersteine

Nou en of we ergens kaas van gegeten hebben!

Je struikelt in Bodegraven werkelijk over de kaaspakhuizen. Geen wonder; we zitten in het Groene Hart en in onze weilanden staan heel wat koeien. De kaas heeft zelfs een eigen koningin! Traditie is dat het ene jaar de Kaaskoningin uit de kaashandel komt en het andere jaar onder de zelfkazende boeren wordt gekozen.

Historie

Al in de 18e eeuw werd er in de omgeving van Bodegraven op kleine schaal boerenkaas gemaakt. De kaashandelaar kocht de kaas rechtstreeks bij de boer op. Nadat in 1882 de wekelijkse kaasmarkt in Bodegraven was opgericht, werd het voor de boer lonend om intensiever kaas te maken. Grote partijen

kaas werden met 'de handslag' verkocht. Sindsdien is Bodegraven een kaascentrum van belang. Je kunt wel zeggen dat we hier echt kaas van hebben gegeten! Nog steeds loopt een groot deel van de kaasexport uit Nederland via Bodegraven. De wekelijkse kaasmarkt is gestopt in 2001.

Kaaspakhuizen

In de lange zijgevels van de pakhuizen bevinden zich reeksen vensters, waarmee de ventilatie in de pakhuizen geregeld werd om het rijpingsproces te bevorderen. Door middel van de luiken voor de vensters kon het directe zonlicht geweerd worden. De kazen lagen in stellingen te rijpen en moesten regelmatig gekeerd worden om schimmel te voorkomen. Deze stellingen

vormden tegelijkertijd een belangrijk onderdeel van de constructie van de pakhuizen.

Beide rijksmonumenten zijn gebouwd, in circa 1910, met elementen van neo-Hollandse Renaissance. Deze fraaie panden zijn niet meer in gebruik als kaaspakhuis, er zijn nu bedrijven in gevestigd.

Kaaspakhuis, Julianastraat 30, Bodegraven

Kaaspakhuis, Burgemeester Le Coultrestraat 3,
Bodegraven

Godsdienst architectuur en arbeidersdesign

Beroemde architecten

Wat heeft de gemeente Bodegraven-Reeuwijk wat Amsterdam en Utrecht ook hebben? Werk van hun beroemde stadsarchitecten!

Pierre Cuypers is beroemd geworden door het gebouw van het Rijksmuseum (1876) en het Centraal Station (1881) in Amsterdam, maar in de eerste plaats was hij een architect van kerken. Daar hebben wij in Bodegraven

een fraai exemplaar van staan aan de Overtocht; de St. Willibrorduskerk, voltooid in 1862.

Een krappe eeuw later, in 1957, geeft de gemeente Reeuwijk opdracht aan de dan 70-jarige Utrechtse architect en meubelmaker Gerrit Rietveld om 52 sociale huurwoningen te ontwerpen. Deze opdracht is met name te danken aan de visie van toenmalig burgemeester W.E. Baron van Knobelsdorff. Het ontwerp is één van de weinige sociale woningbouwprojecten die Rietveld heeft uitgevoerd nadat hij jarenlang onderzoek had gedaan naar nieuwe ideeën voor arbeiderswoningen.

Godsdienst architectuur:

St. Willibrorduskerk, Overtocht 18, Bodegraven

Wat was het?

De St. Willibrorduskerk is een Rooms-Katholieke parochiekerk in Bodegraven. De kerk in neogotische stijl, gebouwd tussen 1859 en 1862, is ontworpen door Pierre Cuypers en verving een oudere schuilkerk.

Speciale kenmerken?

De kerk beschikt over een Maarschalkerweerd orgel, dat oorspronkelijk gebouwd was voor de Dominicuskerk in Alkmaar, eveneens een creatie

van Pierre Cuypers. Toen die kerk in 1985 werd afgebroken, verhuisde het orgel naar de kerk van Bodegraven en is hier dankzij enige aanpassingen weer in functie.

Wat is er nog van over?

In 1972 brak er brand uit, waarna alleen nog maar de muren overeind stonden. Je kunt het nog zien aan de dichtgemetselde ramen rechts in het koor van de kerk. Het is een gemeentelijk monument.

Waarvoor wordt het nu gebruikt?

De St. Willibrorduskerk is nog steeds in zijn originele functie in gebruik.

Copyright Rietveld Schröder Archief/Pictoright

Arbeidersdesign

Wat waren het?

Door Gerrit Rietveld ontworpen sociale huurwoningen, gelegen aan de Van Goghstraat, Erasmusweg en Jan Van Hoofstraat in Reeuwijk-Brug. Ze zijn ontworpen in 1957 en in 1959 in gebruik genomen.

Speciale kenmerken?

Het ontwerp bestaat uit 52 'om-en-om' huizen, waarbij in de gevel van een woonblok voor- en achterzijden elkaar afwisselen. Een voorbeeld van 'minimaliseren' is het ontbreken van de gebruikelijke gang tussen de voordeur en de keuken aan de achtergevel.

Het ontwerp representeert ook de oorspronkelijke landschappelijke structuur met het kenmerkende verkavelingspatroon van Reeuwijk.

Door het gelijkwaardig maken van de voor- en achterzijde (een belangrijk principe van De Stijl) verkregen de woningen monumentale waarde.

Wat is er nog van over?

Al vrij snel werd geconstateerd dat de huizen in hoge mate te lijden hebben gehad van de weinig zorgvuldige uitvoering van de bouw. Dit leverde koppen in de krant op als 'Woningmisère' en 'Het om- en om- drama'. De aannemer uit Waddinxveen is dan al failliet. Uiteindelijk renoveert men de huizen eind jaren '70 waarbij veel van de oorspronkelijke elementen verloren zijn gegaan.

Heden ten dage zijn er plannen om de woningen vanwege de bouwkundige staat wederom te renoveren. Bij de uitvoering zal rekening gehouden worden met het behoud en herstel van belangrijke Rietveldelementen. Naar verwachting kan in 2021 gestart worden met de renovatie.

Waarvoor wordt het nu gebruikt?

De huurwoningen zijn in eigendom van Woningbouwvereniging Reeuwijk.

Foto linkerkolom: 'Rietveldwoningen', ca. 1960
Foto hierboven: 'Rietveldwoningen', 2020

Zomer en winter

De boer en de ambachtsman

Bodegraven heeft nog veel authentieke boerderijen, waardoor de landelijkheid van het Groene Hart nooit ver weg is. Vroeger bepaalden de seizoenen het werk. Boerderijnamen zijn vaak vele generaties aan een boerderij verbonden, 'de boerderij Somerlust' draagt deze naam al sinds het midden van de 18e eeuw.

Even verderop, op de plassen bij Reeuwijk, leeft nog steeds het ambacht van visserman. Vis moest, nadat zij gevangen was, gekoeld worden. In vroeger tijden koelde men in natuurlijk ijs, want koelkasten bestonden toen nog niet.

Dit ijs werd in de winter uit de Reeuwijkse Plassen geschept en naar een speciale ijstoren vervoerd. De toren werd met dunne plakken ijs gevuld die men van bovenaf naar binnen gooide. Als gevolg daarvan viel het in scherven uiteen en vormde zo een compacte massa, waarin de vis bewaard werd.

De toren was dubbelwandig en met turfmoalm geïsoleerd. Het ijs in de toren smolt daardoor langzaam, zodat dat het hele jaar bruikbaar was.

Het ijs werd er in eerste instantie handmatig in gebracht, later werd een hooigrijper omgebouwd tot een bak met gaten en takelde men het ijs naar binnen door het luik; op de foto rechts in de kap zichtbaar.

De witvis werd in het ijs bewaard. Paling werd niet ingevroren, maar bewaard in zogenaamde visbunnen, een drijvende kist met deksel waarbij in de bodem gaatjes zijn

Visbunnen

aangebracht voor de doorstroom van vers water om de vis levend te houden.

In Reeuwijk zijn er nog steeds 'huisrokers' van paling en wordt er nog steeds "paling uit de plas" aan huis verkocht.

Winter: IJstoren vroegere vissersbedrijf Van der Starre, 's-Gravenbroekseweg 111, Reeuwijk

Wat was het?

Dit ronde torenvormige bakstenen gebouw met van boven een rietgedekte houten kap was enigszins in de grond gebouwd. Een stelsel van twee dikke deuren met turfmoalm in de spouw ter isolatie vormde de afsluiting. De ruimte tussen de deuren werd dan nog met stro gevuld.

Inwendig was de toren 5 meter en uitwendig 6,5 meter in doorsnee. De inhoud bedroeg 96 kubieke meter. De ijstoren is in 1869 gebouwd.

Speciale kenmerken?

De ijstoren in Reeuwijk is de enige in ons land die nog heel lang voor het oorspronkelijke doel is gebruikt. De kelder onder de toren, die eigendom

Ijstoren, omstreeks 1930

was van de vishandelaar, de heer Van der Starre, is niet (zoals andere in het land) met aarde bedekt. Hiervoor was er onvoldoende grond in de omgeving beschikbaar.

Wat is er nog van over?

De visbunnen op de voorgrond zijn er nog. Daarin wordt de paling levend bewaard, een methode die nog steeds gebruikelijk is.

Waarvoor wordt het nu gebruikt?

De ijstoren is in 1970 afgebroken.

Zomer: Boerderij 'Somerlust', Zuidzijde 27, Bodegraven

Wat was het?

Boerderij "Somerlust" dateert uit het midden van de 18e eeuw.

Speciale kenmerken?

Er zijn nog veel originele elementen te vinden in bijvoorbeeld de voorgevel; de voordeur heeft een omlijsting in Lodewijk XIV-stijl. Deze details komen op verschillende plaatsen in het huis terug, zoals de vorm van de stoep, de binnenblinden (luiken) in de opkamer, de omlijsting van het opkamertrapje en de panelen in

de kamer en de keuken. Het woonhuis heeft een pannen schilddak met topschoorsteen die zich aan het begin van het dak bevindt. De vensters zijn met vier- en zesruit schuiframen uitgevoerd. Rechts een uitgebouwde zijkamer met gezwenkte (gebogen) gevellijn. Het ijzeren toegangshek is uit het 3e kwartaal 19e eeuw.

Waarschijnlijk is de boerderij op fundamenteën van een eerdere bouw gezet, want er zijn stenen gevonden die ongeveer uit het jaar 1400 stammen. Enkele binnenmuren waren met klei aangesmeerd en bestonden uit kloostermoppen. Binnen zijn veel authentieke details te vinden.

Wat is er nog van over?

Het is een rijksmonument waarbij met veel zorg een grondige restauratie is uitgevoerd.

Waarvoor wordt het nu gebruikt?

Het wordt nu gebruikt als woonhuis.

Boerderij 'Somerlust'

Tolbrug

Folklore of unieke traditie?

Wat was er eerst, de nieuwe brug of het plaatsje zelf? Dat is een goede quizvraag!

Al rond 1510 moet er een vaste houten brug zijn geweest over de Oude Rijn halverwege Bodegraven en Woerden. Deze brug was heel belangrijk voor de handel en langzamerhand ontstond er rond deze brug een gemeenschap.

Op 26 mei 1651 verleenden de Staten van Holland aan de inwoners van Nieuwerbrug toestemming om er een ophaalbrug van te maken. Het onderhoud kwam bij de inwoners van Nieuwerbrug te liggen, die daarvoor een college van Bruggemeesters instelden. In ruil daarvoor mogen zij een bedrag aan doorvaartrecht heffen aan de schepen die de brug passeren.

Tolbrug, Nieuwerbrug aan den Rijn

Het tolhek werd in 1788 geplaatst, nadat de Staten van Holland toestemming gaven om geld te vragen aan alle niet-Nieuwerbruggers die gebruik wilden maken van de brug, bijvoorbeeld met hun kar met paard. Het tolgachtershuis dateert ook uit 1788. Het is een van de oudste woningen van de dorpskern en nog steeds biedt het de tolgaarder en zijn gezin onderdak.

Betekenis van de jaartallen die op de brug vermeld staan:

Toestemming voor het bouwen van een ophaalbrug werd gegeven in 1651, de huidige brug is een stalen exemplaar uit 1990.

De tarieven werden voorheen handmatig op een bord geschreven. Voor dit huzarenstukje moest er iemand met een vaste hand worden gezocht. De plaatselijke huisschilder werd hiervoor gevraagd en hij was hier maar wat trots op! Het bord met handgeschreven tarieven is inmiddels vervangen door een replica.

In de loop der eeuwen is de brug verschillende malen vervangen, in de 20e eeuw werd het een stalen exemplaar.

Inmiddels is deze particuliere brug de enige tolbrug van Nederland. Na betaling wordt de brug door de tolgaarder met de hand omhoog en naar beneden gehaald of wordt het hek over de weg verwijderd voor het landverkeer. Het geld komt nog steeds ten goede aan het onderhoud van de brug, al vinden sommigen het heffen van tolgeld een achterhaalde folklore.

Pillen en poeders

In Bodegraven hebben we een tweetal beeldbepalende gebouwen staan die refereren aan 'een goede verzorging van de mens'. In het ene gebouw werden voorheen helende pillen gedraaid en in het andere gebouw werden geurige poeders, gels en shampoos gemaakt.

De voormalige apotheek is een opvallend gebouw op de hoek van de Wilhelminastraat en de Brugstraat in Bodegraven.

Aan het begin van de 20e eeuw ontwikkelde zich in Bodegraven industrie waaronder de cosmeticafabrikant Andrélon. In de jaren '70 en '80 was Andrélon, het bedrijf dat door de Bodegraver André de Jong is opgericht, uitgegroeid tot één van de grootste werkgevers van Bodegraven. Gestart als kapper, begint André de Jong in 1947 een bescheiden fabriekje, waar een reeks cosmeticaproducten voor het haar worden gemaakt.

Andrélon is geen zelfstandig Bodegraafs bedrijf meer, het maakt tegenwoordig onderdeel uit van Unilever. De fabricage van de producten is overgeheveld naar Polen.

Pillen: Apotheek, Brugstraat 1, Bodegraven

Wat was het?

Apotheek, gebouwd na de grote brand in 1870; waarbij een groot deel van het centrum van Bodegraven in vlammen opging.

Speciale kenmerken?

Tot 2017 in bedrijf geweest als apotheek. In 2018 is het pand grondig gerenoveerd.

In het pandje achter de apotheek was van oudsher het apothekerslaboratorium gevestigd. Daar werden de zelfgekweekte kruiden verwerkt tot grondstoffen voor de poeders, de pillen en de voorraden zalf.

Wat is er nog van over?

Het is een gemeentelijk monument. De voorgevel is nog origineel en in het pand bevinden zich ook nog enkele fraaie oude plafonds en deuren.

Waarvoor wordt het nu gebruikt?

Nadat de apotheek is verhuisd, is het pand in 2018 opgeknapt. Het wordt nu verhuurd aan een bank.

Apotheek

Poeders: Phoenix, Noordstraat 49-51, Bodegraven

Wat was het?

Oorspronkelijk was het een olieslagerij, waar er lijnzaadolie werd gewonnen. De oorspronkelijke olieslagerij uit 1917 bestond uit drie delen: een pakhuis, genaamd 'De Vlijt', een ketelhuis met fabrieksschoorsteen en een olieslagerij genaamd 'De Phoenix'. De voormalige shampoofabriek zat in het gebouw 'De Phoenix'.

Speciale kenmerken?

De monumentale schoorsteen.

Wat is er nog van over?

Het is een gemeentelijk monument.

De fabrieksschoorsteen is nog origineel. Het

tegelpateau, als herinnering aan de start van de cosmetica fabriek in 'de Phoenix', is tijdens de renovatie in 2009 verloren gegaan.

Van dit 'Bodegraafs industrieel erfgoed' zijn er beheerders van de schatkamer van Andrélon. Zij exposeren (in leegstaande winkelpanden) en zij kunnen uitleg geven over de historie van Andrélon.

Waarvoor wordt het nu gebruikt?

Het bedrijfsgebouw van de olieslagerij is verbouwd tot 22 woonhuisappartementen.

Gebouw 'De Phoenix'
Inzet: tegeltafel

Licht en donker

Op straat en in de kelder

Vroeger, als de zon onder ging, heerste er overal duisternis. In het donker kon zich onguur gespuis met snode plannen ophouden. Of je kon je een hoedje schrikken van een medeweggebruiker die je in het donker helemaal niet zag aankomen.

Daarom verzochten de bewoners van Bodegraven om het plaatsen van straatlantaarns in de openbare ruimte. Deze lantaarns brandden op gas en de palen waren van gietijzer. Toen in de Eerste Wereldoorlog het gas door gebrek aan kolen schaars werd, moest de straatverlichting gedeeltelijk gedoofd worden.

In 1922 kreeg de firma NIVE te Hengelo de gunning van de aanleg van voorzieningen ten behoeve van de elektrificatie van de straatverlichting. In de Kerkstraat in Bodegraven staan hier nog steeds fraaie exemplaren van.

Het donker kan ook iets goeds brengen, want in veel van onze boerenkelders rijpte vroeger het kenmerkende product van onze regio: kaas! In het Streekmuseum in Reeuwijk kun je een originele kaaskelder bezichtigen en veel ontdekken over de bereiding van kaas.

Licht: Lantaarnpaal, Kerkstraat, Bodegraven

Wat was het?

Er staan in het centrum van Bodegraven twee identieke exemplaren van deze donkergroen geschilderde vijfarmige straatlantaarns van gietijzer. Eén in de Kerkstraat en één op de hoek van de Marktstraat met de Noordstraat. Beide lantaarnpalen zijn hetzelfde type als de lantaarn-

Gietijzeren lantaarnpaal

Kaaskelder

palen die verder in het gebied rond de kerk (Oude Markt 1) staan, maar voorzien van meerdere lantaarns. Ook de lantaarns die in de Kerkstraat aan enkele gevels zijn bevestigd, zijn typologisch verwant.

Speciale kenmerken?

De lantaarn bestaat uit een gecanneluurde (in lengterichting gegroefde) paal van enkele segmenten die naar boven toe smaller worden. De paal wordt bekroond door vier decoratief uitgevoerde armen met daarop lantaarns, de vijfde en grootste lantaarn staat op het bovenste deel van de paal.

Wat is er nog van over?

Voor de beide vijfarmige lantaarns geldt dat de 'kroon' met de armen historisch is, de armaturen (lampen met behuizing) en de masten (het deel onder de 'kroon') zijn van recente datum.

Waarvoor wordt het nu gebruikt?

De vijfarmige straatlantaarns zijn als onderdeel van een renovatie van de dorpskern geplaatst, samen met de genoemde andere lantaarns rond de kerk.

Donker: kaaskelder in het streekmuseum, Oudeweg 3, Reeuwijk.

Wat was het?

De kaaskelder bevindt zich in het Streekmuseum, een boerderij uit 1907.

Speciale kenmerken?

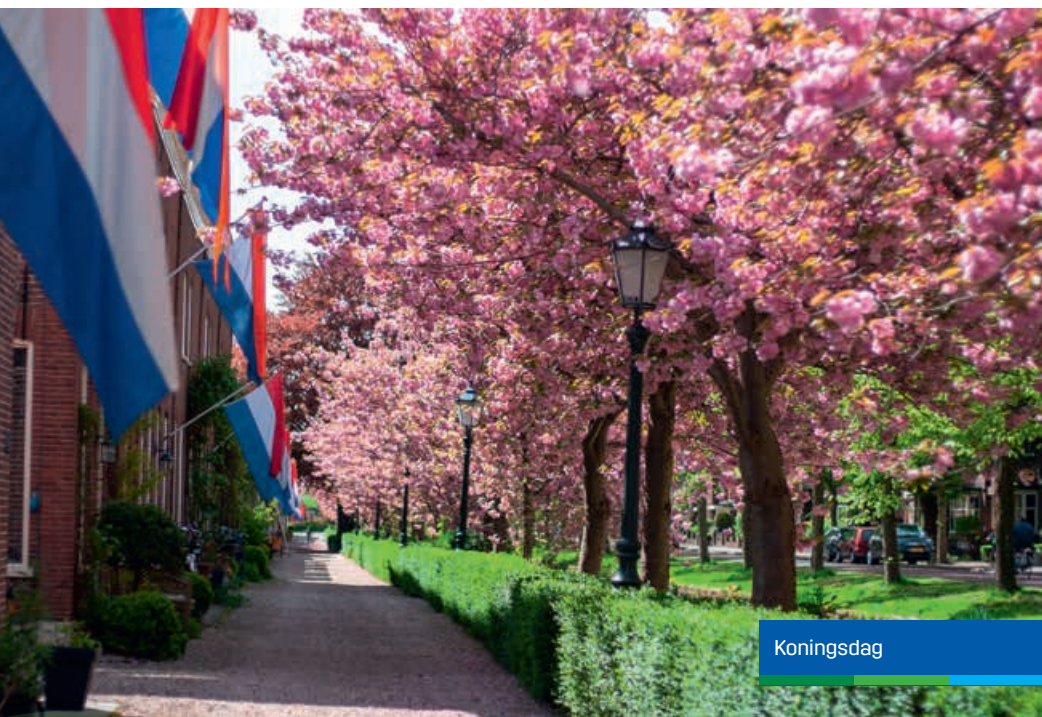
Zoals in vele Zuid-Hollandse boerderijen is de kelder slechts gedeeltelijk ondergronds, vanwege de opwaartse druk van het grondwater. Hierboven bevond zich dan de 'opkamer' die hoger ligt dan de ernaast gelegen kamers. De kelder bevond zich vaak aan de koelste kant van het huis en in de tijd dat er nog geen koelkasten waren, werd hier de bederfelijke waar opgeslagen.

Wat is er nog van over?

Veel originele producten en materialen voor het maken van de kaas zijn hier aanwezig. Het streekmuseum zelf is een cultuurhistorisch waardevol object.

Waarvoor wordt het nu gebruikt?

De expositie hier is gewijd aan het maken van kaas.

Koningisdag

Herenhuizen op de Emmakade

De Emmakade in Bodegraven, vernoemd naar de betovergrootmoeder van onze huidige Koning Willem Alexander, Koningin Emma, is van oorsprong een onbestraat, modderig, vaak slecht begaanbaar pad in gebruik voor trekschuiten op de Goudse Vaart van Bodegraven naar Gouda. Het pad werd ook door boeren gebruikt om met hun karren naar het Broekveldscheland te gaan.

De grond langs de vaart werd in delen verkocht waarbij het oudste deel zich bevindt op de hoek met de Wilhelminastraat (de kant het dichtst bij de Oude Rijn). Tot de eerste helft van de 20e eeuw keek je aan de achterkant uit over de polders. Bij helder weer kon je Woerden zien liggen. Hoe idyllisch dit ook klinkt, het was ook de tijd dat er nog geen riool was aangesloten en zich tussen de huizen en het land een onwelriekend slootje bevond.

De Emmakade kent in totaal 170 woningen. Veel woningen hebben inmiddels de status van gemeentelijk monument. De huisnum-

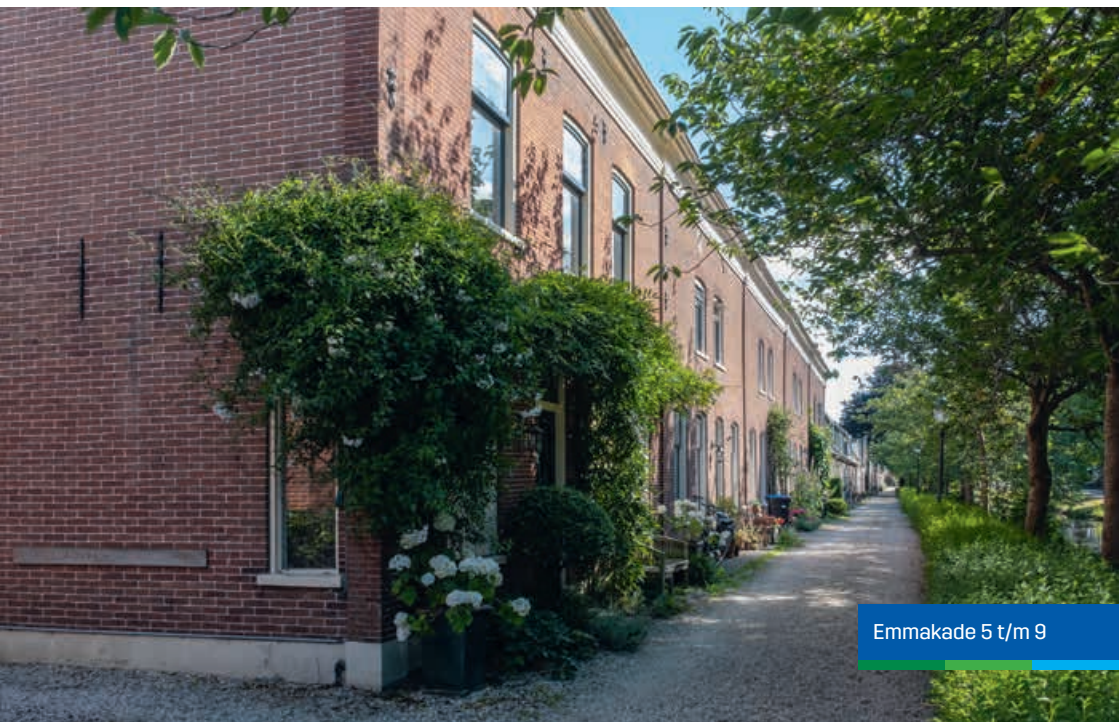
Steen in gevel

mers 5 tot en met 9 bevinden zich aan het eerste en oudste stuk van de kade. Op 9 februari 1887 is het stukje grond voor deze huizen verkocht en op 12 maart 1887 is de eerste steen gelegd. Deze zit nog steeds in de

voorgevel bij huisnummer 7.

De huizen zijn gebouwd door timmerman Meerbeek en in de opdracht stond dat het 'arbeiderswoningen' betrof, al werden ze later door de andere bewoners op de 'Ka' ook wel de 'Herenhuizen' genoemd. Maar dat komt vast door de statige voorgevel die dit rijtje huizen aan elkaar verbindt. Zoals toen gebruikelijk werden de huizen voorzien van opkamers met een half verzonken kelder eronder. Nummer 7 heeft dit leuke originele detail nog steeds. Op nummer 8 is Domburg Verzekeringen begonnen. Er is door Harmen Kooistra een prent van het huis gemaakt die bij een jubileum aan Domburg is overhandigd.

De 'eerste' Emmakade, het gedeelte vanaf de Wilhelminastraat tot aan de Spoorlaan heeft sierkersbomen langs het water staan en is daardoor elk voorjaar een plaatje om te zien.

Emmakade 5 t/m 9

Ter leering ende vermaeck

Het karakter van de buurtschap 'De Meije' wordt voornamelijk bepaald door de bochtige loop van het riviertje de Meije en de begroeiing ter plaatse. Sedert 1850 heeft nauwelijks verdichting plaatsgevonden en daardoor heeft het zijn oorspronkelijk karakter grotendeels behouden. Dit maakt De Meije één van de mooiste stukjes van het Groene Hart. Je hebt er schitterende doorkijkjes over het polderlandschap.

Waar ook veel gepolderd is, is in het gebouw van de zondagsschool in de Meije. De Meije had geen eigen verenigingsgebouw en er zijn vele samenkomsten geweest in dit pittoreske huisje dat met twee woonhuizen eraan vast een ensemble vormt.

Rond dezelfde tijd, op 13 maart 1882, werd er voor het eerst een drankvergunning verleend voor het pand Wilhelminastraat 15, dat sinds 1965 plaatselijke bekendheid heeft onder de naam: 'De Edele Wingerd'. Wel goed oppassen na een wijnproeverij, zeker als je de Meije nog in moest. Het is een kronkelige weg en het veenstroompje ernaast kon dan wel eens voor een heel nat pak zorgen.

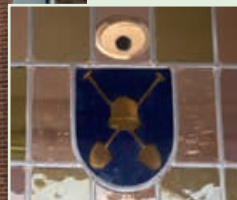
Ter leering: zondagsschool, Meije 58, Bodegraven

Wat was het?

Gebouwd eind 19e eeuw (1896) door de 'Vergadering van Gelovigen' uit Zwammerdam, met de bedoeling er een zondagsschool in te gaan houden.

Zondagsschool

'de Edele Wingerd'
Inzet: Wapen van Bodegraven

Nadat het overgenomen is door de 'Vereniging tot bevordering van bijbel- en geschriftverspreiding' uit Bodegraven, heeft men hier tot in de jaren '70 zondagsschool voor de jeugd uit de Meije gehouden.

Speciale kenmerken?

Het huis bevindt zich in een rijtje van drie geschakelde woonhuizen. De twee gietijzeren ramen in de voorgevel zijn origineel en oorspronkelijk bestond het huis uit één ruimte.

Wat is er nog van over?

Sinds 1976 heeft het een woonhuisbestemming. Er bevindt zich nu een bovenverdieping in.

Waarvoor wordt het nu gebruikt?

Het heeft een gemeentelijke monumentenstatus en wordt nu bewoond.

Ende vermaeck: de Edele Wingerd, Wilhelminastraat 15, Bodegraven

Wat was het?

Slijterij annex wijnhandel dateert uit 1890, sinds 1965 genaamd 'de Edele Wingerd'.

Speciale kenmerken?

Boven de deur is het oude wapen van Bodegraven in glas en lood zichtbaar. Onder het pand bevindt zich een authentieke wijnkelder. Het pand heeft een drankvergunning sinds 1882.

Wat is er nog van over?

Het woonhuis bevat nog steeds de elementen van een winkel, zoals een winkelpui en etalagevensters. De entree ligt in de portiek. De wijnkelder is nog origineel.

Waarvoor wordt het nu gebruikt?

Het pand is tegenwoordig in gebruik als woonhuis.

Stroom en wind

In het polderlandschap is van oudsher al duurzame energieopwekking te vinden. Door de Hollandse windkracht werden molenwieken in gang gebracht en bleef de polder droog. In de Weijpoortse Polder staat nog steeds de oude vijzelwatermolen al geschiedt de bemaling tegenwoordig vooral door het gemaal van de aangrenzende polder Lange Weide.

Veel minder opvallend in het zicht maar zeer belangrijk voor onze stroomvoorziening zijn transformatorhuisjes. Ze zien er vaak uit als stevig bakstenen gebouwtje zonder ramen en met een zware stalen toegangsdeur. De gebouwtjes weerspiegelen de bouwstijl van

de tijd waarin ze ontstonden. Je vindt een mooi exemplaar in Bodegraven aan de De Ruyterlaan 1, vlakbij de hoek met de Bodelolaan.

Stroom: Transformatorhuisje,
De Ruijterlaan 1, Bodegraven

Wat was het?

Transformatorhuisje, gebouwd in 1954.

Speciale kenmerken?

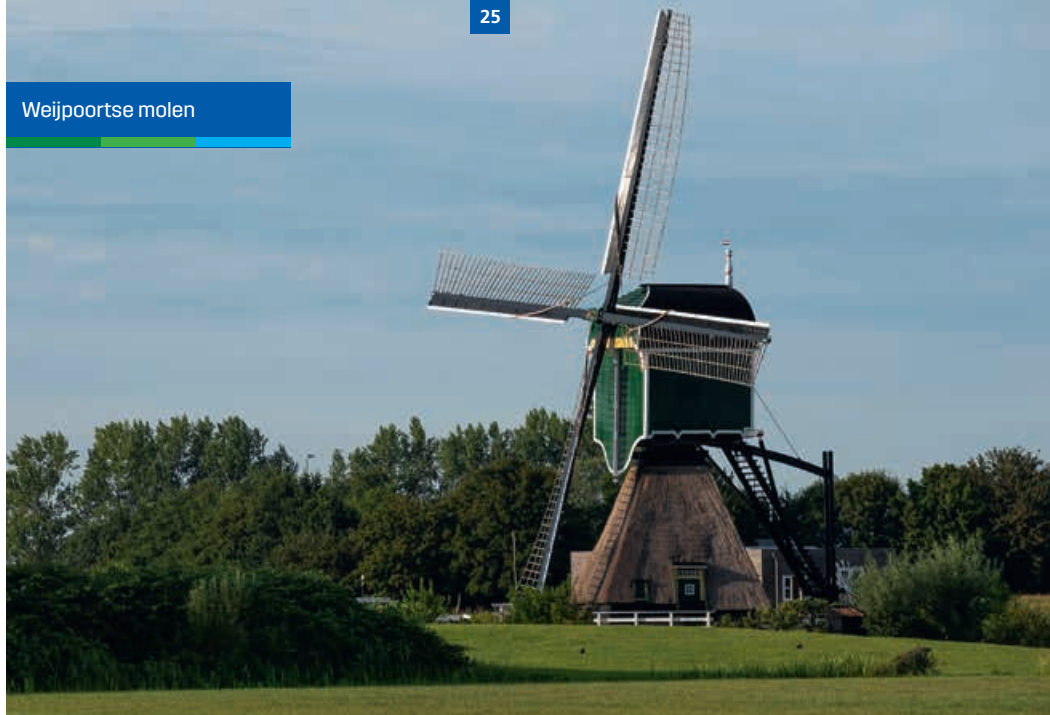
Het heeft op het dak iets wat lijkt op een schoorsteentje (een zgn. koperen dakruiter) waarin ventilatieopeningen zijn verwerkt. Opvallend is het naar de buitenkant uitstekende metselwerk op de hoeken. Het is gebouwd in dezelfde periode als de huizen aan de De Ruijterlaan, Bodelolaan en omgeving en sluit daar in vormgeving min of meer op aan.

Wat is er nog van over?

Het bijzondere gebouwtje is nog helemaal intact.

Transformatorhuisje

Weijpoortse molen

Waarvoor wordt het nu gebruikt?

Het gebouw is nog steeds in gebruik als transformatorhuisje door energiebedrijf Stedin.

Wind: Weijpoortse molen, Weijpoort 25, Nieuwerbrug aan den Rijn

Wat was het?

Wipmolen uit 1674, tegenwoordig in bezit van de Rijnlandse Molenstichting. De molen was in gebruik tot 1975.

Speciale kenmerken?

De voorganger van de huidige Weijpoortse molen is afgebrand op oudejaarsnacht 1672 door plunderende en terugtrekkende Franse troepen en werd herbouwd in 1674. De molen is vernoemd naar de polder die wordt bemaald.

Wat is er nog van over?

Dit rijksmonument is in 1995 grondig gerestaureerd. In 2005 is de oorspronkelijke molenaarswoning in de ondertoren weer in een oude staat uit de periode 1850 tot 1910 hersteld.

Vanaf 1975 heeft een gemaal de functie van deze molen overgenomen.

Het smalle pad naar de molen is te vinden naast het voetbalveld van de Voetbalvereniging Rijnstreek.

Waarvoor wordt het nu gebruikt?

In de Weijpoortse molen wordt wekelijks op vrijwillige basis gemaal. Je kunt dan bezichtigen hoe een eeuwenoude, zeer grote poldermolen werkt. Hoe het water uit de polder wordt gemalen, hoe zware houten assen en wielen de vijzel aandrijven welke op zijn beurt het water uit de polder in de Oude Rijn maalt.

Duurzame verbouwing krijgt oorkonde

Honderd jaar lang hebben boeren hier hun bedrijf uitgeoefend, totdat in 1965 de laatste boer zijn boerderij met grond verkocht aan de gemeente. Vier jaar later kwamen de huidige bewoners, de beeldend kunstenaar Alphons van Leeuwen met zijn gezin in het pand wonen.

In 1995 droeg de gemeente het eigendomsrecht over aan Alphons van Leeuwen en zijn zoon Vincent, ook beeldend kunstenaar. Zij vatten het plan op om deze boerderij van het Zuid-Hollandse langhuistype, in zijn meest mogelijk originele staat terug te brengen. Bij de renovatie zijn, voor zover mogelijk, streekgebonden bouwmaterialen gebruikt, vaak afkomstig van sloopwerken in de omgeving.

Voorin bevindt zich het onderkelderde woonhuis, achterin de stal. Tegen de rechter zijgevel is een boen-/washok met lessenaarsdak aangebouwd. De vervallen en groten-deels ingestorte varkensstallen werden afgebroken, ook is enkele jaren later de hooikap verwijderd.

Bij werkzaamheden in het vroegere weiland achter de boerderij zijn resten gevonden van een waterput. Op het erf is een waterput gegraven tot het peil van het grondwater. Onderin die nieuwe put liggen de opgegraven oude delen als basis. Hierop is de nieuwe put gemetseld.

Aangezien de vermoedelijke oorspronkelijke eigennaam van de boerderij niet meer te achterhalen was, besloot de familie van Leeuwen de boerderij een nieuwe naam te geven “LEEUWENDEEL”. Afgeleid van hun eigen familienaam. Bovendien heeft het

Boerderij annex Hofstede 'Leeuwendeel',
Zuidzijde 28, Bodegraven

woord 'leeuwendeel' ook nog de betekenis van "het leeuwendeel aan werkzaamheden om de boerderij te verwerven en te renoveren".

Na acht jaar bouwen en verbouwen heeft de Stichting Hugo Kotestein als waardering voor

het restaureren en het behouden van het monumentale pand in 2002 een oorkonde uitgereikt. Het is een cultureel waardevol pand met de waardering 'hoog'.

Binnen: 'De Koffietuin', Weijpoort 12,
Nieuwerbrug aan den Rijn

Binnen en buiten(plaats)

Van deze voormalige pachtboerderij, die nu in gebruik is als groothandel voor thee en koffie, stammen de oudste gedeelten uit 1610. Er scharrelen kippetjes door het gras en de boerderijkat spint als je hem aait. In één van de schuren woont zelfs een familie kerkuil. Je loopt er onverwacht ook zomaar tegen een echte buitenplee aan. Die mag niet weg, dat is zelfs in de koopakte vastgelegd.

Maar was het hier altijd zo idyllisch? Uit een verslag van de Dijkgraaf blijkt dat er ook gespuis heeft rondgevaaren die met 'gewelt mit bijlen' de nieuwe sluisdeuren van de Langeweydse sluis 'aen stucken' heeft geslagen. Hierover is het volgende opgetekend. Het stuk tekst is gedeeltelijk vertaald vanwege de leesbaarheid.

Dijckgraeff Gelis van Benthum was samen met een aantal heren van het 'Hogemeenraet' en het 'waterschap van Wourden' 's morgens om 8 uur met een schuit gevaren tot in de Vliet van de Langeweyde tot het punt waar de sluis het water in de Rijn loost. Daar aangekomen zagen zij dat de nieuwe sluisdeuren 'mit gewelt mit bijlen aen stucken gesmeten' waren, waardoor alles 'voerts ongangbaer te sijn' was. De 'aldaer sijnde ommestanders ende eenige huysluyden' verklaarden dat zij dezelfde ochtend vroeg, zo tussen 5 en 6 uur, het rumoer van houwen en hakken hadden gehoord en dat de daders per schuit naar

¹ Een boembewaerder is iemand 'die de tolteijkene bij de boeme ontfinde' (tolgaarder)

'Boedegraven' waren ontsnapt. Daarop is de 'boembewaerder' Henrick Andriess ontboden. Hem werd streng gevraagd of die 'heeren van Rijnlant' door de 'brugge van Boedegraven nae Leyden' waren gevaren. Dit kon de beste man niet bevestigen.

Daarop ging men naar het huis van de Schout (in Nieuwerbrug). Die ontbood Jan Meess, want die woonde aan de Vliet bij de (nu kapotte) sluis. Jan verklaarde dat hij wakker was geworden van het geluid van 'bijlen ende hamers' en dat hij toen naar de Langeweydebrug ging en daar een schuit zag waar 'eenich volck in was mit mantels gedeckt'. Hij verklaarde dat hij niet kon zien wie zij waren vanwege die bedekking van de mantels. En zo gingen de daders toch nog vrijuit. Actum den XVe february 1613.

Buiten

Uit een reconstructie blijkt dat er maar liefst 126 locaties zijn vast te stellen waar op enig moment een buitenplaats heeft gelegen langs de Oude Rijn. De populariteit had te maken

met de korte reistijd, je was op maximaal vier uur reizen over water van zowel Amsterdam, Rotterdam, Leiden als Utrecht. De meeste buitenplaatsen zijn alweer ruim anderhalve eeuw geleden teruggegaan naar de kern waaruit ze ooit zijn ontstaan; een boerderij.

Van oudsher hadden veel boerderijen een 'geriefboomgaard' met fruit voor eigen gebruik. Meestal een stuk of tien bomen met een variëteit in rassen, leeftijd en type. Heden ten dage waarderen we deze boomgaarden als historische sieraden in ons landschap langs de Oude Rijn. Helaas is er een grote afname van deze hoogstamboomgaarden ten opzichte van een eeuw geleden. Als gevolg van mogelijke veredeling is de veel beter te oogsten laagstamfruitboom in trek gekomen.

Bij de oude buitenplaats, tegenwoordig boerderij Knodsenburg vinden we nog een prachtige hoogstamboomgaard naast het monumentale huis. Hier staan peren-, appel- en notenbomen.

Buiten: Geriefboomgaard bij boerderij Knodsenburg. Weijland 26 Nieuwerbrug

De turfshuur achter de woning,
's-Gravenbroekseweg 6-8, Reeuwijk

Turfshuur

Lange tijd leek het erop dat alle turfshuren verdwenen waren, maar recentelijk is aan de 's-Gravenbroekseweg een historische turfshuur ontdekt.

Turfwinning is de basis van het karakteristieke landschap bij Reeuwijk. De uitgestrekte plassen, de lange bebouwing met wegenlinten en de eilanden zijn in de 18e en 19e eeuw ontstaan als gevolg van het baggeren van de veengrond en het drogen ervan tot snijbare turven. Zo ontstond de brandstof turf.

Deze turven werden onder andere verscheept via de Kerfwetering en de Achterwetering. Langs deze weteringen stonden op vele plaatsen turfshuren waarin de turf werd opgeslagen, wachtend op transport naar de Turfmarkt, een stadsgracht in Gouda. Daar werden ze verhandeld voor gebruik in de pottenbakkerijen (Goudse pijpen), de stadsbierbrouwerijen en voor de verwarming van de huizen.

Naast de opslag voor turf waren de turfshuren erg populaire ontmoetingsplaatsen voor geliefden, al was het ongetwijfeld een niet al te romantische plek met de geur van de

gedroogde halfvergane plantenresten. Dat de wanden van schroten of rietmatten waren, waar de wind door alle kieren heen kwam, maakte het in de winter vast een bijzonder frisse ontmoetingsplek.

De kap die met dakpannen was bedekt vonden landlopers wel fijn, het bood ze een droog plekje voor de nacht. Het idee om een turfje aan te steken was natuurlijk erg verleidelijk. Dit zorgde jammer genoeg nog wel eens voor een dagenlang uitbrandende turfschuur. Grote rookkolommen en nachtelijke vuurgloed waren dan het gevolg.

Het werk in de turfwinning was zwaar en er heerste veel armoede onder de veenarbeiders. Na 1900 liep de vervening sterk terug. De meest geschikte polderblokken waren leeggebaggerd. Bovendien daalde de vraag

naar turf door de opkomst van steenkool en petroleum. In de jaren '30 van de vorige eeuw stopten de laatste verveners met hun bedrijf.

Het winnen van turf voor eigen gebruik ging door tot 1950 en was vooral tijdens de Tweede Wereldoorlog nog erg populair. Ook bood de turfschuur tijdens de oorlogstijd een tijdelijk onderkomen voor dakloze Rotterdamse gezinnen die na het bombardement in 1940 de stad uit waren gevlucht.

Land en water

Overstromingen en dijkbreuken zijn gebeurtenissen die de bewoners langs grote en kleine rivieren eeuwenlang hebben geteisterd. Uit een opgraving in 1996 bleek dat er tijdens de Romeinse tijd langs de 'Oude Bodegrave', een veenstroompje waarbij zich een Romeins Castellum bevond, een fikse overstroming heeft plaatsgevonden.

Bekend zijn ook de dijkdoorbraken van de Oude Hollandse Waterlinie, om de vijand bij Nieuwerbrug tegen te houden. In 1926 is er ook nog een aanzienlijke overstroming geweest van de Polders Broekvelden en Vettenbroek bij Reeuwijk.

Al eeuwenlang malen Hollandse molens polders droog. De naam van de Zuid-Holland-

se wipmolen aan de Prinsendijk te Reeuwijk is de Oukoopse Molen. Naast de molen bevindt zich de Put van Kruijt, een particulier natuurgebied dat in 1732 ontstaan is als gevolg van het afsteken van turf.

Oukoopse Molen

Land: Oukoopse Molen, Prinsendijk 6, Reeuwijk

Wat was het?

Wipmolen uit 1680.

Speciale kenmerken?

De molen wordt door een vrijwillige molenaar in bedrijf gehouden en bemaalt de polders Oukoop en Negenviertel. Het loost het overtollige water op de Enkele Wiericke.

Wat is er nog van over?

Het waterpeil in deze polder wordt mede door dit rijksmonument op ongeveer -2.20 NAP gehouden. De Oukoopse Molen heeft aan de Goudse Verzekeringsmaatschappij N.V. toebehoord en is thans eigendom van de Rijnlandse Molenstichting.

Waarvoor wordt het nu gebruikt?

De molen is nog steeds in bedrijf. Bezoek is alleen mogelijk als de molen draait en op afspraak.

Water: Put van Kruijt, Prinsendijk te Reeuwijk

Wat was het?

De Put van Kruijt is een kleine verversingsplas en is onderdeel van een veenputtencomplex in het gebied dat ontstond door kleinschalige en onvoltooide verversing.

Speciale kenmerken?

Het is particulier natuurgebied in het Reeuwijks plassengebied. De eigenaar is Jan Kruijt die het beheert in samenspraak met Staatsbosbeheer. Als 'verversingsplas' is het tevens een gemeentelijk monument.

Wat is er nog van over?

Het heeft als Natura 2000-gebied de status van moerasreservaat.

Waarvoor wordt het nu gebruikt?

Het is nu natuurgebied, een zeer belangrijk rust- en broedgebied voor vogels. Er zijn op afspraak vaarexcursies mogelijk.

Oude en nieuwe kunst

Een beetje verstopt in de kansel van de Nederlands Hervormde Dorpskerk of St. Galluskerk in Bodegraven bevindt zich de oudste afbeelding van het gemeentewapen van Bodegraven. Het kunststukje is afkomstig uit 1675, de tijd die bij ons bekend staat als de Gouden Eeuw.

Oude kunst

We weten niet of er eerdere afbeeldingen van het wapen zijn geweest. Alle informatie hierover is namelijk in 1672 vernietigd, in een door plunderende Franse troepen veroorzaakte verwoestende brand. Het wapen van Bodegraven is gebruikt tot de fusie van Bodegraven en Reeuwijk in 2011, waarmee dit wapenfeitje de respectabele leeftijd van 336 jaar heeft bereikt.

Achter de kerk bevinden zich nog enkele graven. Deze plek heeft zijn functie als begraafplaats lang geleden al verloren, behalve voor de heer Gerrit Beijen die met een legaat een eeuwigdurend graf inclusief onderhoud aankocht bij de gemeente Bodegraven. Zeer tot de verbeelding spreekt de boom waar nog een stukje grafzerk uitsteekt. Het is een stilleven waar de kunstenaars in de 17e eeuw vast wel raad mee hadden geweten.

Oude kunst: Wapen uit 1675 (in de Dorpskerk),
Oude Markt 1, Bodegraven

Nieuwe kunst

Halverwege de jaren '50 werd in Bodegraven de strook tussen de spoorlijn en de Rijksweg 12 (nu A12) opgevuld met huizen. Daardoor kwam het plaatselijke slachthuis midden in een woonwijk te liggen. Daar weet een voormalige bewoonster van de Achter Nieuwstraat alles van; op een dag keek ze door haar voorraam midden in de snuit van een woeste stier. Het verhaal gaat dat hij geen genade heeft gekregen en alsnog het slachthuis in ging. Toen het laatste slachtbedrijf zijn deuren sloot, lag de grond lang braak, maar in 2020 is hier nieuwbouw op gepleegd.

Als herinnering aan dit verleden wordt het kunstwerkje 'Knor' in het najaar 2020 herplaatst bij de ingang van 'Hart van Bodegraven', een nieuwe woonwijk op het terrein van de voormalige slachthuizen uit de periode 1924 tot 1992.

Deze beeltenis van een varkentje is door de plaatselijke kunstenaar Alphons van Leeuwen gemaakt in opdracht van het personeel van de slachterij G. Baas & Zonen ter ere van het 25-jarig bestaan. Het varken is in 2020 aangekocht door de gemeente Bodegraven-Reeuwijk.

Nieuwe kunst: 'Knor' het varken

Burgers en buitenlui

De inwoners van Driebruggen waren in 1927 erg enthousiast over het plan van burgemeester Doorman voor de bouw van een nieuw gemeentehuis. Zij brachten geld bijeen om een luidklokje voor het nieuwe pand aan te kopen.

Burgers

Omdat zo'n klokje in een torentje hoort, besloot het gemeentebestuur zeer vrijgevig om 550 gulden extra uit te trekken om een torentje op het gebouw te laten maken, hetgeen niet in het oorspronkelijk ontwerp was opgenomen.

Waar burgers iets voor hun gemeente deden, deed de gemeente ook iets voor de burgers.

Buitenlui

In 1949 schafte de gemeente Reeuwijk, vanwege hoge woningnood, houten huisjes op wielen aan bij de firma J. Kuiper en Zonen uit Steenwijk. Deze huisjes hadden de bijzondere naam: F.K. Landhuisjes. Het was niet de bedoeling dat de huisjes zouden gaan rondtrekken, de wielen zaten er alleen onder om verschillende bepalingen van de Woningwet te omzeilen. De slogan was dat de huisjes een mensenleven zouden meegaan, maar dat bleek al gauw niet waar te zijn. Het was in de huisjes 's winters koud en 's zomers heet, als het regende gutste het water onder het kozijn door naar binnen en de schimmel stond op het behang. De huisjes hadden een buitentoilet. In de winter was dit zeker geen pretje.

F.K. Landhuisje in Reeuwijk

Voormalig gemeentehuis

Een plek waar een aantal van deze huisjes stond, aan het eind van de Burgemeester Lucasselaan, kreeg de bijnaam 'Kampie'. Daar heeft nog lange tijd een Landhuisje gestaan.

Op een andere plek, bij de School met den Bijbel op de 's-Gravenbroekseweg stond ook een Landhuisje. Over beide plekken en hun laatste bewoners deden nog lange tijd sterke verhalen de ronde.

Burgers: (voormalig) Gemeentehuis Driebruggen

Wat was het?

Het gemeentehuis van de gemeente Lange Ruige Weide, waar Driebruggen voorheen onder viel. Het staat vlak bij de brug over de Dubbele Wiericke.

Speciale kenmerken?

De voorzijde bevat twee gevelstenen en een klokkentorentje met een klok die door de burgers is geschonken.

Wat is er nog van over?

Het gebouw is in oude stijl gerenoveerd.

Waarvoor wordt het nu gebruikt?

In 1982 kwam er een nieuw gemeentehuis aan de Groendyck en kreeg het oude gemeentehuis een andere functie. Momenteel is het pand in gebruik bij de Stichting Buurtzorg, die de thuiszorgactiviteiten in Driebruggen en Waarder coördineert.

Fort Wierickerschans

Tussen Bodegraven en Nieuwerbrug, aan de Oude Rijn, ligt Fort Wierickerschans. Het is een 'tijdloos militair monument', de plattegrond van het fort is in oorsprong gemaakt volgens het Oud Nederlandse stelsel en leek sterk op de omliggende zogenaamde 'stercke steden', die ook bescherming vonden achter poorten, walgangen en bastions. Vanuit de lucht is de vorm van het fort nog heel goed te zien.

Militaire historie

Op het terrein van Fort Wierickerschans bevinden zich verschillende historische

gebouwen met ieder een eigen verhaal uit het lange militaire verleden van het fort.

Fort Wierickerschans, Zuidzijde 132,
Bodegraven

In 1673 gaf Stadhouder Willem III opdracht tot het bouwen van een fort als versterking van de Hollandse Waterlinie. De wallen, twee manschapsverblijven en de drie uitvalspoorten dateren nog uit 1673. Al vrij snel, in 1678 kwam er een einde aan de oorlog en de Staten van Holland verlegden de Waterlinie ten oosten van Utrecht. Door deze twee gebeurtenissen werd Fort Wierickerschans als verdedigingswerk overbodig.

In 1747 werd het kruithuis gebouwd, dat dikke muren maar een licht dak heeft. Dat

dak vliegt de lucht in als er een explosie plaatsvindt. Gelukkig is dat nooit nodig geweest.

Tussen 1824 en circa 1875 was de Wierickerschans zelfs het landelijk hoofddepot van 's Rijks Buskruit. In de hoogtijdagen lag meer dan 550.000 kilo kruit in vaten opgeslagen binnen de muren van het Fort.

De huidige toegangspoort, die goed zichtbaar is vanaf de openbare weg, werd in 1783 gebouwd. Hiervoor heeft men onderdelen van de oorspronkelijke poort uit 1673 gebruikt.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog werden er militairen op het terrein geïnterneerd. In 1937 en 1938 werden er drie bunkers gebouwd. Later tijdens de Tweede Wereldoorlog vestigde het 'Zeugambt der Deutsche Marine' zich op het Fort, die het gebruikte als wapenarsenaal.

In de tijd van de Koude Oorlog is er een internationaal zenderpark geweest, een communicatiecentrum van het Ministerie van Defensie voor de verbinding met militairen in West-Duitsland. In die tijd zijn er twee loodsen bijgebouwd.

Nieuwe bestemming

Op 5 februari 1960 verloor Fort Wierickerschans officieel zijn functie als vestingwerk en werd de laatste munitie verwijderd. Na het vertrek van Defensie raakten de gebouwen in verval. In 1998 kwam het fort in handen van Staatsbosbeheer. Thans is het in erfpacht en exploitatie bij Stichting Fort Wierickerschansgroep.

Geloof en Hel en verdoemenis

In 1514 vielen de Geldersen met weinig goeds in de zin het vredige dorpje Waarder binnen. Waarder moest het ontgelden omdat het toentertijd een onderdeel was van 'het Sticht Utrecht', een vazalstaat van het Bourgondische Rijk waarmee Gelre in oorlog was. Toen zij weer verder trokken was er van Waarder en de kerk voornamelijk een rokende puinhoop over.

Misschien is deze ervaring wel de inspiratie geweest voor het 'Hel en verdoemenis' biertje van brouwerij de Molen. De molen die zelf 'de Arkduif' heet, naar het Bijbelse verhaal van Noah in de ark waar de duif het teken was van nieuw leven na de zondvloed. Een nieuw leven, dat is ook wat de molen kreeg nadat er een brouwerij in kwam. Als je Bodegraven van de noordkant binnen komt rijden, is de molen beeldbepalend voor het aanzicht op Bodegraven.

Nederlands Hervormde Kerk

Geloof: Dorp 17, Waarder

Wat was het?

De Nederlands Hervormde Dorpskerk van Waarder is in eerste instantie gebouwd als Rooms-Katholieke kerk nadat de vorige kerk grotendeels was afgebrand. De kerk is in 1540 in gebruik genomen.

Speciale kenmerken?

Men weet geen precieze jaartallen, maar aan verschillende gevelstenen kan men zien dat het schip van de kerk gebouwd is rondom het jaar 1500, terwijl het dwarsschip volgens een opschrift op de oostelijke hoeksteunbeer voltooid is in 1540. In 1774, 1943, 1967 en 1984 is de kerk gerenoveerd.

In de rooms-katholieke tijd was het interieur van de kerk één grote ruimte, later is de kerk in verschillen- de binnenruimten onderverdeeld. Eén gedeelte van de vloer is met oude grafstenen belegd. De klok bevindt zich in een houten koepeltoren die ten tijde van de renovatie in 1774 op het dak is gezet, de westgevel dateert uit dezelfde periode. Boven de ingang bevindt zich een gevelsteen met het wapen van Waarder en het jaartal 1774 als herinnering aan de grote renovatie uit die tijd.

Het oude wapen van Waarder, bestaat uit drie woerden. Dit komt ook terug in het windvaantje op het dak.

Wat is er nog van over?

In 2020 wordt gestart met een zes jaar durende renovatie. Deze wordt bekostigd met behulp van de subsidie Instandhouding Monumenten.

Waarvoor wordt het nu gebruikt?

Dit rijksmonument is in gebruik als Nederlands Hervormde kerk.

Hel en verdoemenis: Korenmolen de Arkduif, Overtocht 45, Bodegraven

Wat was het?

Stellingmolen in gebruik als korenmolen uit 1697, in 1974 aangekocht door de gemeente Bodegraven.

Speciale kenmerken?

De molen is gedeeltelijk gepleisterd en gewit. Tot 1946 werd hier op windkracht gemalen.

In de keuken bevindt zich een tegeltableau met daarop afgebeeld twee stellingmolens. Dit is in 2010 door een aantal studenten van de UvA als examenopdracht gerestaureerd.

Een zeer opmerkelijk detail is het trapgat met omtimmering op de stelling: het is mogelijk om vanaf de (tamelijk laag gelegen) maalzolder via een houten trap rechtstreeks op de stelling te komen.

Wat is er nog van over?

De molen is nog origineel, men neemt aan dat de molen niet door de grote brand van 1870 is beschadigd. In 2004 is door de initiatiefgroep 'De vrienden van de Arkduif' in samenspraak met de gemeente Bodegraven nagedacht over een herbestemming voor de molen, het woonhuis, de pakhuizen en de tuin. De molen werd de behuizing voor een brouwerij, de brouwerij is inmiddels verhuisd.

Waarvoor wordt het nu gebruikt?

Op vrijwillige basis wordt er nog gemalen. De molen is thans een proeflokaal voor een brouwerij met restaurantfaciliteiten.

Molen de Arkduif

Leven en dood

Oorspronkelijk komen we de levensboom voor het eerst tegen in de Germaanse mythologie. In de 16e eeuw komt de 'Boom des Levens' als christelijk symbool op. Het werd toegepast als gevelteken en het beschermt het boerengezin en de 'boerenvoortvaring' tegen onheil. Vooral in protestantse kringen werd de levensboom toegepast ter versiering van boerderijen en voorname burgerpanden. Vanuit die traditie kwam in de 19de eeuw de levensboom in het bovenlicht, wat zichtbaar is bij deze prachtige boerderij waar vele generaties hebben gewoond.

Een 'beschermamulet' had het kerkhof in Waarder ook heel goed kunnen gebruiken. Het had immers heel wat voeten in de aarde voordat deze huidige begraafplaats en aula in Waarder er kwamen. Andere kleine gemeenten in de omgeving zagen de samenwerking eerst helemaal niet zitten. In vele raadsvergaderingen is jarenlang over de financiën gebakkeleid. Maar men moest wel besluiten tot de aanleg van de begraafplaats vanwege de nieuwe begrafeniswet in 1869, die begraven in de bebouwde kom verbood.

Nadat er ook nog problemen waren met het ontwerp van de begraafplaats is uiteindelijk de begraafplaats in vier delen verdeeld, voor de bewoners uit de vier deelnemende gemeenten Waarder, Barwoutswaarder, Rietveld en Lange Ruige Weide. Een vorm als een beschermamulet? Want erna, in januari 1875, zes jaar na de nieuwe wet op begraven, kon men deze grafakker eindelijk in gebruik

nemen, al duurde het nog vier maanden voordat de koetsen en paarden op het terrein konden worden gestald. Als je door je oogharen gluurt, met een klein snuffje fantasie zie je op de ovaalvormige parkeerplaats de koetsen en paarden nog staan.

Levensboom

Leven: Levensboom boven deur, Laageind 15, Driebruggen

Wat was het?

Een levensboom is in de bouwkunde een veelal gietijzeren ornament dat in het bovenlicht van een deur is aangebracht. In Nederland ziet men ze vaak bij oudere huizen en boerderijen, zoals bij deze boerderij uit 1645.

Speciale kenmerken?

De levensbomen werden sinds de 2e helft van de 19e eeuw gefabriceerd in ijzergieterijen, kunstig ontworpen door industriële vormgevers. Ze zijn doorgaans wit geschilderd.

Aula en parkeerplaats

Wat is er nog van over?

De entree in de voorgevel heeft een bovenlicht met een ijzeren levensboom.

Waarvoor wordt het nu gebruikt?

De levensboom is puur decoratief.

Dood: Aula en parkeerplaats, Molendijk 32, Waarder

Wat was het?

Gemeentelijk monument Aula/begraafplaats

Speciale kenmerken?

De ramen van de Aula zijn van diverse kleuren glas.
De indeling van de begraafplaats bestaat uit vier delen.

Wat is er nog van over?

Op dit moment bevinden zich er 664 graven.

Waarvoor wordt het nu gebruikt?

Nog altijd is de begraafplaats aan de Molendijk in gebruik, maar de gemeenten die hem ooit aanlegden zijn grotendeels onderdeel geworden van Bodegraven-Reeuwijk. Maar veel bewoners van Waarder, Driebruggen en een deel van Nieuwerbrug worden er nog altijd begraven.

Geen schilder-, maar Koningstraat!

De Koningstraat had bijna een andere naam gehad! Eerst wilde men de straat vernoemen naar de dichter en schilder P. Verhoek die in 1633 in Bodegraven is geboren, maar in 1917 ging de meerderheid van de stemmen in de gemeenteraad naar: Koningstraat.

Het werk van gemeente-architect Daniel Scheer (1887-1944), is in deze straat rijk vertegenwoordigd. Hij heeft zich voor de drie setjes van dubbele woonhuizen van de oneven huisnummers laten inspireren door de Amsterdamse School, waarbij men streefde naar het verbeteren van de maatschappij door het creëren van een plezierige woon- en werkomgeving.

Kenmerkend voor de bouwstijl 'Amsterdamse School' is het gebruik van veel baksteen en

hout. Bij de versieringen in de gevels zijn horizontale en verticale accenten toegepast. Het functionele is ondergeschikt aan de vormgeving, hetgeen onder andere blijkt uit het wit pleisteren van delen van de gevel. De accenten bij de deuren zijn ook typisch voor deze stijl.

De huizen zijn in 1924 gebouwd. De architect heeft de huizen in 1934 aan de eerste bewoners verkocht. Dit complete rijtje is gemeentelijk monument.

Straat en dijk

Van de prins en de burgemeester

Voorname personen hebben hun namen gegeven aan openbare ruimtes in de gemeente Bodegraven-Reeuwijk. En beide hebben te maken met water.

Straat

Vele grote werken in het Nederlandse landschap herinneren aan de werkverschaffing van de jaren dertig tijdens 'De Grote Depressie'. Deze economische achteruitgang ging ook aan Bodegraven niet ongemerkt voorbij. Maatregelen tegen de werkloosheid werden in Bodegraven genomen in de vorm van werkverschaffingsprojecten, de aanleg van de Burgemeester van Dobben de Bruijnstraat is hier een voorbeeld van. Burgemeester Cornelis Simon van Dobben de Bruijn werd in 1924 benoemd tot burgemeester van zijn geboortedorp Bodegraven en hij bleef dit tot 1938. Het is op zijn initiatief dat in 1934 wordt gestart met het graven van een vijver door werklozen. Zij deden dit in het kader van de contraprestatie, de arbeiders ontvingen tien procent bovenop hun steunbedrag. In september 1935 was het werk klaar. Door deze vijver heeft de straat een bijzonder ontwerp, twee rijstroken aan weerszijden van een langgerekte vijver die eilandjes met bomen bevatten.

Als 's winters de vijver bevroren is, levert dit een bekend Oudhollands tafereel op: schaatsplezier van kinderen op natuurijs.

Dijk

In 1672 viel Lodewijk XIV, ook bekend als de 'Zonnekoning' met een enorme legermacht

de Nederlandse Republiek aan. Deze aanval mondde uit in wat later in de volksmond bekend werd als 'het Rampjaar'. De belangrijkste reden dat het Franse leger ons niet in korte tijd verpletterde was de Hollandse Waterlinie. De Waterlinie was bedacht als een noodplan voor als het Nederlandse leger de vijand niet kon tegenhouden met doorstoten naar het hart van de Republiek; Den Haag.

De Waterlinie bevatte vijf plaatsen die zich bij belangrijke sluizen en doorgangen bevonden, hier was Bodegraven er één van. Door het onder water laten lopen van vijf aaneengesloten polders zou het gebied ontoegankelijk voor de Franse soldaten worden. De Fransen staken echter zelf ook dijken door, onder andere de Lekdijk, om zodoende de Hollandse soldaten die daar aanwezig waren te verjagen. Het gebied ten oosten van de Dubbele Wiericke liep onder water en om de overstroming van een groot deel van Holland te voorkomen gaf de pasbenoemde stadhouder, prins Willem III van Oranje, bevel om een dijk langs de Enkele Wiericke aan te leggen. Deze dijk moest het gebied van Rijnland, Delfland en Schieland beschermen tegen overstromingen.

In de winter 1672-1673 legden de drie hoogheemraadschappen de acht kilometer lange forsgebouwde dijk gezamenlijk aan. Men noemde het de Wierickerdijk of Prinsendijk, ter herinnering aan de rol van prins Willem III.

Na de aftocht van de Franse troepen eind 1673 werd de Lekdijk hersteld. De Prinsendijk werd hierdoor een slaperdijk, een dijk die pas bij doorbraak van de Lekdijk als waterkering dienst hoefde te doen. Tot ver in de 19de eeuw was de kans op zo'n doorbraak groot, maar door de verbetering van de Lekdijk werd deze kans een stuk kleiner. Door de grenswijziging van 1857 kwam de Prinsendijk binnen het beheergebied van Rijnland te liggen, maar hij bleef in gezamenlijk onderhoud bij de hoogheemraadschappen Rijnland, Delfland en Schieland.

Dijk: Prinsendijk, Reeuwijk

Wat was het?

Dijk of hoge kade langs de Enkele Wiericke, bedoeld om overstroming in de gebieden van de drie Zuid-Hollandse hoogheemraadschappen Rijnland, Delfland en Schieland te voorkomen. De kade maakt deel uit van de Oude Hollandse Waterlinie.

Speciale kenmerken?

De kosten van het verhogen van de kade bedroegen circa. 29.000 guldens uit te voeren door 600 manspersonen. Erna werden de polderlasten verhoogd met zes stuivers per morgen (ca. 0,85 hectare) die opgebracht moesten worden door de eigenaren en pachters. Het gebied tussen de Enkele en Dubbele Wiericke is aangewezen als kroonjuweel cultureel erfgoed. De waterlopen van de beide Wierickes en hun kades als prominente noord-zuid lopende lijnen in het landschap met daartussen de 17e -eeuwse inundatiezone hebben een grote historische waarde.

Wat is er nog van over?

De dijk, die van Bodegraven tot en met Reeuwijk loopt, is onderdeel van de Oude Hollandse Waterlinie.

Waarvoor wordt het nu gebruikt?

Het is een 'slaperdijk' en over de Prinsendijk loopt een wandelpad dat onderdeel is van de Wierikeroute.

Prinsendijk

Burgemeester van Dobben de Bruijnstraat

Straat: Burgemeester van Dobben de Bruijnstraat, Bodegraven

Wat was het?

Straat die bestaat uit twee rijstroken aan weerszijden van een langgerekte vijver met aflopende walkanten en drie eilanden. Als werkverschaffingsproject gaf dit werkelozen een extra inkomen.

Speciale kenmerken?

Op de eilandjes staan loofbomen en struiken, op de walkanten staan alleen bomen. Er bevindt zich ook een fontein in de vijver.

Aan de vijverkant zijn twee bordjes geplaatst die wijzen op twee bijzondere bomen, namelijk de Moerascypressen die op het eiland staan en een Vleugelnootboom. Onderaan deze bordjes staat dat de bomen zijn geplant in circa 1935 na aanleg van

de vijver als werkverschaffingsproject.

Deze bomen kunnen heel oud worden, de oudste Vleugelnootboom in Nederland staat in de Leidse Hortus Botanicus en is in 1818 geplant. De oudste Moerascypres in Nederland staat in Amersfoort en is in 1830 geplant.

Wat is er nog van over?

Het tracé van de straat ligt er nog helemaal bij zoals het ooit is aangelegd.

Waarvoor wordt het nu gebruikt?

De Burgemeester van Dobben de Bruijnstraat is nog steeds in gebruik als openbare weg.

Oude en nieuwe vervoersroutes

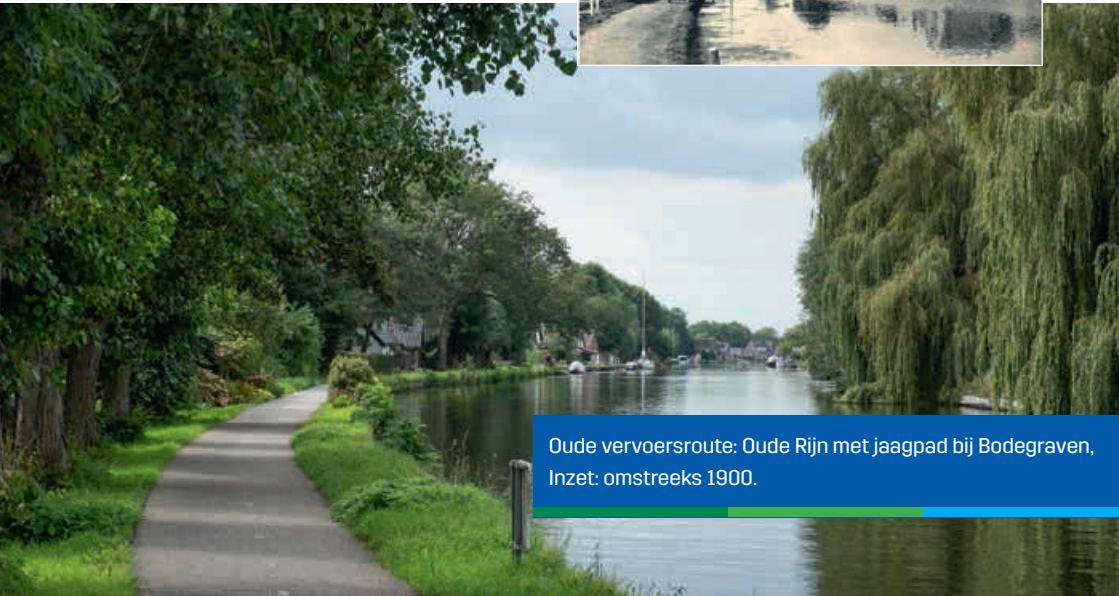
Over water en over de weg

Van oudsher was de Rijn de belangrijkste transportader voor Nederland. Je kunt wel zeggen dat de eerste Nederlandse snelweg door de Romeinen werd aangelegd langs de Rijn. Bodegraven was tot 1878 alleen te voet, per trekschuit of per (post)koets te bereiken. Rijksweg 12 is in 1934 aangelegd, deze loopt van Den Haag tot aan de grens met Duitsland. Het is de oudste autosnelweg van Nederland.

De Oude Rijn maakte deel uit van de Romeinse limes, een grenslijn die van het noorden van Engeland tot aan de Zwarte Zee liep. Het werd ook een steeds drukker handelsroute. Kenmerkend is het jaagpad langs de Oude Rijn. Het is in 1665 aangelegd ten behoeve van het jagen van de trekschuit tussen Leiden en Utrecht. Als de schippers

geen wind in de zeilen hadden, trokken ze op het jaagpad met hulp van een paard of alleen met hun mankracht hun schip vooruit. Het jaagpad langs de Oude Rijn is vrijwel in oorspronkelijke vorm nog aanwezig als een vrij liggend fiets- en wandelpad.

De combinatie van lintbebouwing en oeverwallen met het lommerrijke karakter in contrast met het achterliggende open polderlandschap bepaalt het historische cultuurlandschap van de Oude Rijn.

Oude vervoersroute: Oude Rijn met jaagpad bij Bodegraven, Inzet: omstreeks 1900.

Nieuwe vervoersroute: A12 bij Bodegraven

Het vervoer van nu laat gek genoeg ook al historische sporen in het landschap achter. Zo hebben wij een vogelreservaat te danken aan de aanleg van Rijksweg 12 of A12 zoals de snelweg tegenwoordig heet.

De A12 is in gedeeltes aangelegd, grofweg van 1934 tot 1965. Oorspronkelijk zou de weg niet verder dan De Klomp bij Ede lopen, maar Rijkswaterstaat kreeg de mededeling van de Duitse bezetter dat de weg verlengd moest worden tot Oberhausen. In 1939 was de opening van het traject Gouda – Reeuwijk en Woerden – Utrecht. Voor het traject werd zand met kleine treintjes (mijnspoor) vervoerd van de zandwinning naar de weg in aanleg. Toentertijd een geweldige impuls voor de werkgelegenheid in onze gemeente. De weg was in de Tweede Wereldoorlog een belangrijke doorgaande route naar de kust en daarom doelwit voor bommenwerpers. Af en toe worden er in Bodegraven bij bouwwerkzaamheden bommen gevonden die vervolgens onschadelijk worden gemaakt.

De zandwinningsplek, nabij Nieuwerbrug, wordt gevoed door grondwater en heet nu de Put van Broekhoven, vernoemd naar de aannemer die de Rijksweg in 1937 bouwde. Tot circa 1990 mocht er worden gezwommen in deze 10 meter diepe plas. Veel streekgenoten herinneren zich nog wel hoe koud dat water was! Daarna werd het een vogelreservaat. De laatste uitbreidingen van de A12 zijn gemaakt met hulp van de zandwinning in de plas Broekvelden -Vettenbroek, plaatselijk ook wel bekend onder de naam ‘Surfplas’ in Reeuwijk.

In 2019 is er bij het baggeren in de sloot naast de Koffietuin (zie hoofdstuk ‘Buiten en binnen’) een zilveren muntje tevoorschijn gekomen. Dit muntje dateert uit dezelfde tijd als de vergulde Romeinse ruitershelm die in 1937 werd gevonden in de Put van Broekhoven. Ze zijn beide te bezichtigen in het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden.

Boerderij 'Vaders Wens', Weijland 9, Nieuwerbrug aan den Rijn

De wens, de vader van de gedachte?

Als het de wens van de huidige bewoners was om een monumentale boerderij met heel veel ruimte te hebben, dan is die zeker uitgekomen in de boerderij 'Vaders wens' te Nieuwerbrug aan den Rijn.

Tot 1992 was de boerderij in bedrijf, nu is het rijksmonument een woonboerderij, gerestaureerd met oude materialen naar de huidige woonmaatstaven.

Deze boerderij ademt nog veel sporen van vroeger, zo sieren twee grote kreeft-ankers en een kleine jaarsteen van 1791 de voorgevel, bevat de keuken nog de originele bedstede en heeft het oude boenhok, thans de

buitenkeuken, nog het stoepje naar de sloot. Als het zonlicht door de woonkamerramen op de (nu decoratieve) drinkbakken van de koeien schijnt brengt dat de sfeer van het 'werken-met-je-handen-boerenverleden' in huis. De verwarming door middel van de hout gestookte kachel draagt hier zeker ook aan bij.

De oude cultuurhistorische waarden van deze boerderij gaan uitstekend samen met de nieuwe functie. Bij de bouw van de nieuwe meubelmakerwerkplaats achter de boerderij, is gebruik gemaakt van natuurlijke materialen zoals veel hout en een sedumdak. Er worden in deze werkplaats maatwerk meubels en keukens geproduceerd.

Als een paal boven water

Steeds meer boerenbedrijven stoppen met hun bedrijfsvoering of worden zo groot dat er een andere boerderijvorm nodig is. Oude boerderijen raken hierdoor op grote schaal hun oorspronkelijke functie kwijt. Deze stijlvolle boerderij met zijn hoge rieten dak is behouden als woonboerderij.

In de gevel bevindt zich een 'eerste' steen waarop staat dat Johanna Hendrika de Bruijn op 15 maart 1853 de eerste steen heeft gelegd. Deze Johanna was de jongere zus van de eerste bewoner van de boerderij. De huidige familie Hagoort woont hier sinds 1911.

Lokale materialen

Dit rijksmonument is opgetrokken in rode rijssteen, een baksteen die tegen het einde

van de 18e eeuw uit de buurt kwam: het gebied rond Leiden langs de Oude Rijn. Fundering is nodig, vanwege de slappe veenweide bodem. Deze boerenhoeve staat iets hoger dan het omringende land, gefundeerd op teertonnen met slieten. Dat zijn meerdere in teer gegoten korte houten paaltjes in een ton, die waarschijnlijk door wilgentakken (slieten) bijeen worden gehouden.

Tot de oude elementen behoren de muurankers, de buitenluiken, de kaaskelder en de opkamer.

Boerderij De Groendijck 39, Waarder

Villa en kot

Dit statige buitenhuis, met de naam 'Voorzorg', is omstreeks 1735 gebouwd en werd in 1806 door de toenmalige burgemeester van Reeuwijk, Guillaume (Willem) Brack gekocht. De familie Brack heeft hier generaties lang gewoond.

Villa 'Voorzorg'

De zoon Cornelis werd ook burgemeester en hij voerde vanuit deze villa een zeer streng beleid om de runderpestepidemie die de veestapel in Reeuwijk, Sluipwijk en Stein in 1865 tot 1867 decimeerde, eronder te krijgen. De gemoederen liepen zo hoog op dat de dorpsveldwachter militaire bijstand kreeg als hij bij onwillige boeren op bezoek ging. Na 1 januari 1918 kwam er een einde aan de hegemonie van de familie Brack toen kleinzoon Frederik Hendrik Bulaeus Brack in zijn tachtigste levensjaar eervol ontslag kreeg als burgemeester van Reeuwijk. Het bestuur verhuisde vervolgens naar het gemeentehuis aan de Raadhuisweg.

Wat er in tegenstelling tot de villa uit ziet als een zwijnenstal is ook een zwijnenstal!

Dit object is desondanks cultuurhistorisch zeer waardevol en door deze betiteling wordt dit varkenskot dan gelijk wel weer een soort chic. Al is voor het behoud binnenkort wel de hand van een restaurateur nodig.

Hier is geen sprake van gedecimeerde aantallen, maar van uitbreiding!

Deze ondersoort van het wilde zwijn kreeg haar eigen hok of kot om in te liggen, samen met haar biggetjes. My home is my castle moet het varken dat hier resideerde vast hebben gedacht. En gelijk had ze!

Varkenskot

Villa: 's-Gravenbroekseweg 1, Reeuwijk-Brug

Wat was het?

Villa 'Voorzorg', later 's-Gravenhoek genaamd, heeft in de loop der jaren vele bestemmingen gehad. Eerst was het als herberg en rechthuis in gebruik, daarna als raadkamer annex postkantoor van de gemeente Reeuwijk en tot slot vele jaren als doktershuis.

Speciale kenmerken?

Oorspronkelijk bouwjaar 1735. De villa is sinds 1977 ingeschreven in het rijksmonumentenregister.

Wat is er nog van over?

De woning brandde eind 2014 gedeeltelijk af, waardoor het dak instortte. De villa heeft in 2015/2016 een totale renovatie ondergaan, waarbij onder andere de tuin weer in oude stijl is aangelegd.

Waarvoor wordt het nu gebruikt?

De villa wordt gebruikt als woonhuis.

Kot: Varkenskot aan Laageind tegenover nr. 41, Driebruggen

Wat was het?

Varkenskot, het laatste gebruikt voor een zeug met haar pasgeboren biggetjes.

Speciale kenmerken?

Eén van de weinige die nog over is. Het gebouw-tje is ca. 1,50 meter hoog.

Wat is er nog van over?

Een magnifieke bouwval.

Waarvoor wordt het nu gebruikt?

Niet meer in gebruik, in afwachting van een restauratie en een nieuwe bewoner?

Landhuis Groot Rhodus

Rijk en arm

De reden dat er in Bodegraven een landhuis is, komt door de schilderkunst die vanaf de Gouden Eeuw enorm floreerde. Reeds vanaf het begin van de zeventiende eeuw domineerden de Nederlandse loodwitfabrieken de internationale markt. Loodwit was het enige dekkende witte pigment dat beschikbaar was en ook het enige witte pigment dat zich goed tot olieverf liet verwerken. Een beroemde gebruiker van loodwit was Rembrandt van Rijn.

Hendrik ter Meulen (1779-1849) had de leiding over een loodwitmakerij die zich in de Kerkstraat in Bodegraven bevond. In 1816 is de fabricage vanuit het dorp overgeplaatst naar de Noordzijde. Naast de fabriek werd in dat jaar een in classicistische stijl ontworpen landhuis gebouwd: 'Groot Rhodus', vernoemd naar het Griekse eiland Rhodos, de oorspron-

kelijke vindplaats van het pigment.

De laatste Ter Meulen bewoner verwierf bekendheid door zijn vergeefse pogingen om het goud van de 'Lutine' te vinden, het fregat dat met een grote lading goud, zilver, Spaanse matten en dubloenen op 9 oktober 1799 nabij Terschelling verging.

Wie ook hun dukaten in de zak wilde houden was het gemeentebestuur van Reeuwijk. Op grond van de Woningwet uit 1901 waren gemeentes verplicht woningen te bouwen voor minder draagkrachtige inwoners. Deze woningen mochten niet veel groter en luxer zijn dan deze normen. In Reeuwijk heeft de gemeente dit zo lang mogelijk uitgesteld totdat ze in 1919 bij Koninklijk Besluit gedwongen werd om twintig arbeiderswoningen te realiseren.

Rijk: Landhuis Groot Rhodus,
Noordzijde 66, Bodegraven

Wat was het?

Landhuis 'Groot Rhodus', vernoemd naar het Griekse eiland Rhodos waar het loodwit pigment oorspronkelijk vandaan kwam. Het landhuis dateert uit de periode 1750-1800.

Speciale kenmerken?

Het blokvormige huis is door middel van een voorplein in de vorm van een halve maan verbonden met de openbare weg (Noordzijde). Vensters met twaalf-ruits schuiframen, twee stoepalen met kettingen accentueren het geheel. De loodwitmakerij werd rond 1883 beëindigd. Marie van Zeggelen schreef omstreeks 1940 een roman 'De wachters op het Groene Huis', waarin zij uitvoerig over 'Groot Rhodus' en de Ter Meulens schreef.

Wat is er nog van over?

De hoofdstructuur van dit rijksmonument is nog intact, met monumentale centrale gang, voorkamers met originele schouwen.

Waarvoor wordt het nu gebruikt?

Op het terrein van de fabriek werd later een boerenbedrijf gehouden. Nu is er in 'Groot Rhodus' een bedrijf gevestigd.

Arm: Eerste sociale huurwoningen
te Reeuwijk

Wat waren het?

Sociale huurwoningen uit 1922
Gemeentearchitect J. Heemskerk maakte er het bestek en de tekeningen voor en in het voorjaar van 1920 werden er zestien huizen aan de Raadhuisweg in Reeuwijk-Brug (o.a. de oneven nummers 57 t/m 75) en aan Kaagjesland 29-39 (oneven) in Reeuwijk-Dorp gebouwd. Twee jaar later, in 1922, kwamen er ook nog vier huizen aan de 's-Gravenbroekseweg 118-124 (even) in Sluipwijk gereed.

Speciale kenmerken?

Kleine praktische huizen gebouwd voor financieel minder draagkrachtige inwoners. Al is de locatie schitterend gekozen aan de plas.

Waarvoor wordt het nu gebruikt?

Bewoning.

Eerste sociale huurwoningen in Reeuwijk

Hoogste en laagste

Bodegraven-Reeuwijk heeft redenen te over om trots te zijn op haar water-management.

Het oorspronkelijk door stoom aangedreven gemaal Bulaeus Brack is een waterbouwkundig hoogstandje, het heeft een opvoerhoogte van wel 1.80 meter!

In het smalste stuk van de Hollandse Waterlinie bevindt zich het 't Hoge Huys aan de Zuidkade. Het heeft haar naam te danken aan het feit dat het hoog ligt, veroorzaakt door een grote kelder onder het huis. Zo houdt 't Hoge Huys al vier eeuwen haar voeten droog. 't Hoge Huys vormt samen met de boerderij ervoor het oudste gedeelte van Driebruggen.

Het woonhuis dateert uit 1620 en is gebouwd ten tijde van de Tachtigjarige Oorlog die het land nog teisterde tot 1648. Het was de periode dat de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden zich in een diepe economische recessie bevond door het invoeren van handelsembargo's, het uitvoeren van blokkades en aanvallen door kapers.

Hoogste: 't Hoge Huys, Zuidkade, Driebruggen

Wat was het?

Pand dateert uit de 17e eeuw.

Speciale kenmerken?

Het huis heeft een hoog zadeldak tussen puntgevels. De westgevel is gepleisterd. In de oostgevel bevinden zich geblokte ontlastingsbogen boven de vensters. In de westgevel heeft de deur een hoofdgestel (deuromlijsting) met consoles, dat bestaat uit een houten deel dat ter ondersteuning dient.

Wat is er nog van over?

Er zijn nog veel originele details.

Waarvoor wordt het nu gebruikt?

Dit pand is in gebruik als woonhuis en is een rijksmonument.

't Hoge Huys

Laagste: Gemaal Bulaeus Brack, Vlietkade, Bodegraven

Wat was het?

Het gemaal is gesticht in 1892 en kreeg de naam van de voorzitter en secretaris van de Polder Reeuwijk, F.H. Bulaeus Brack. Dit oorspronkelijk door stoom aangedreven gemaal, werd in 1892 aan de Vlietkade in Bodegraven gebouwd op de plaats waar daarvoor twee molens stonden.

Het gemaal bemaalt het veenweidegebied in de Polder Reeuwijk en Sluipwijk en een deel van de Polder Willens.

Speciale kenmerken?

Het water wordt opgevoerd met een in 1935 geplaatste centrifugaalpompe met een capaciteit van 196 m3 per minuut. De opvoerhoogte is 1,80 meter. De centrifugaalpompe heeft twaalf schoepen en een toerental van ongeveer 240 omwentelingen per minuut. De pompe wordt aangedreven door een elektromotor. Daarvoor was, sinds 1975, een dieselmotor in gebruik. De bemaling is geheel automatisch.

Wat is er nog van over?

Verbouwingen en revisies van het gemaal vonden plaats in 1935 (van stoom naar diesel), 1975 en 1992.

Waarvoor wordt het nu gebruikt?

Het gemaal houdt onze voeten tot op de dag van vandaag droog, het is nog volop in functie.

Centrum en buitengebied

Het nuttige met het aangename verenigen

Waarom staat er eigenlijk van oudsher vaak een herberg in de buurt van een dorpskerk? Waarom staat er soms een klein woonhuisje bij een boerderij? Als je het eenmaal weet is het logisch.

Het platteland van Holland kende voor 1795 geen gemeenten, maar ambachten waar een ambachtsheer zijn bestuursrechten uitoefende en Bodegraven was een ambachtsheerlijkheid behorend tot het graafschap Holland. Tot 1869 vergaderde het bestuur van Bodegraven een aantal keren per jaar in één van de herbergen van het dorp. Die herberg werd dan bekend als het 'Regthuys'. Als het af en toe nodig was om de gehele bevolking te raadplegen dan maakte men gebruik van het plein voor de dorpskerk. Mocht het slecht weer zijn, dan kon men bij de kerk naar binnen. We nemen aan dat de herberg annex 'Regthuys' was gesitueerd op dezelfde plaats als het huidige restaurant 'In het Bonte Varken' in de Kerkstraat, toen droeg het echter de naam: 'De Swaen'.

De naam veranderde, naar men zegt, toen varkenshandelaren die het etablissement gebruikten om hun aankopen te bezegelen met een borrel, het daarbij nog wel eens te bont maakten. Voor de toenmalige eigenaar was dit de aanleiding de naam van de herberg om te dopen tot: 'In het Bonte Varken'.

Timemanagement

Vanaf de 19e eeuw is men in onze streek begonnen met het bouwen van kleine eenvoudige huisjes naast de hoofdgebou-

wen van boerderijen. Zo'n huisje noemt men in de volksmond 'het zomerhuis' vanwege hun functie: men woonde 's zomers in het kleinere huis, omdat er door de lange werkdagen in de zomer weinig tijd was voor huishoudelijk werk. Slapen deed men nog wel in de boerderij. Dat is timemanagement avant la lettre!

Het zomerhuis op de pagina hiernaast is uit 1860. Hier maakte men de boerenkaas en in het boenhok maakte men alles schoon na het melken dat overigens niet met een machine gebeurde, maar met de hand. Ja, je kreeg vanzelf flinke spieren van al deze arbeid. Na de Tweede Wereldoorlog kwam er verbetering in de techniek, onder andere bij

Stadsboerderij en herberg

het kaasmaken, waardoor de noodzaak tot wonen in het zomerhuis minder werd. Hierdoor zette zich de neergang van de zomerhuizen in. In het beste geval hebben de zomerhuizen een woonfunctie gekregen en zijn zoon of dochter in het zomerhuis getrokken. Soms trok een ouder echtpaar erin wanneer de jongere generatie de boerderij overnam. Dit zomerhuis werd nog lange tijd gebruikt voor opslag van de melktank.

Zomerhuis

Centrum: Stadsboerderij en herberg, Kerkstraat 92, Bodegraven

Wat was het?

Herberg, bouwstijl: 'Stadsboerderij' binnen de bebouwde kom uit 1860.

Speciale kenmerken?

Eénlaags pand met kapverdieping onder een zadeldak dat gedekt wordt door gesmoorde Hollandse pannen. De voorgevel is een symmetrisch ingedeelde afgeknotte tuitgevel met links in de gevel de entree.

Wat is er nog van over?

Het heeft een belangrijke cultuurhistorische waarde vanwege zijn gaaf bewaard gebleven hoofdvorm van een voormalige stadsboerderij.

Waarvoor wordt het nu gebruikt?

In gebruik als restaurant.

Buitengebied: zomerhuis, Laageind 15, Driebruggen

Wat was het?

Zomerhuis behorend bij boerderijencomplex, Laageind 15.

Speciale kenmerken?

Het is een cultuurhistorisch waardevol object.

Wat is er nog van over?

Hier en daar zijn nog zomerhuizen bewaard gebleven bij grote boerderijen in het Hollandse veenweidegebied. Dit huisje is zo prachtig, het is om verliefd op te worden!

Waarvoor wordt het nu gebruikt?

De agrarische bestemming van het hele complex is in 2013 gewijzigd naar een woonbestemming.

Boerderijencomplex Pax Tibi, Middelburgseweg 11, Reeuwijk-dorp

Een groet uit de 19e eeuw

In Reeuwijk-Dorp staat een door water omringde boerenhoeve uit 1872. Het draagt de naam Pax Tibi, hetgeen 'Vrede zij met u' betekent.

Dat vredige gevoel overvalt je zeker als je de boerderij achter zijn drie beukenbomen ziet staan. De bomen symboliseren: geloof, hoop en liefde en zijn geplant in 1938, het geboortjaar van prinses Beatrix. Generaties van diverse families hebben hier lief en leed gedeeld. De namen zijn per familie in gevelstenen vereeuwigd.

Op de eerste verdieping zien we een 'engelenvenster'. Die naam vindt zijn oorsprong in de gelijkenis met het silhouet van een engel. Dit soort ramen komt voornamelijk voor in Zuid-Holland.

In 1987 kwam door ruilverkaveling een einde aan de veehouderij op de boerenhoeve. Het is sinds 2003 een Bed & Breakfast, de voormalige varkensstal is nu een gastenverblijf.

Tijdens een van de renovaties wordt een oude trap gesloopt en daarachter vindt men een plankje met de tekst: 'Dit huis is afgetimmerd door L. Zaal in het jaar 1873'.

Een berichtje uit de 19e eeuw! Een nazaat van deze timmerman zou opnieuw voor een verrassing kunnen zorgen als hij iets van zich zou laten horen.

Fietsroute Bodegraven

Start: Dock33, Rijnkade 33 te Bodegraven

RA = rechtsaf / LA = linksaf

1. Vertrek met Dock33 in de rug LA en volg de Rijnkade tot aan de sluis
2. Ga boven bij de brug/sluis LA de Brugweg op
3. Bij de kruising RA de Van Tolstraat in
4. Rijd deze straat helemaal uit
5. Bij Molen De Arkduif/Brouwcafé De Molen weg blijven volgen, dit is de Overtocht
6. Blijf het water volgen, de Rijn ligt aan je rechterkant
7. De weg gaat over in Dammekant, ga de Rijnbrug onderdoor
8. Volg de Dammekant tot in Zwammerdam
9. De Dammekant splitst zich hier, ga LA de Rijksstraatweg op
10. Deze weg gaat over in Steekterweg
11. Ga LA Goudse Rijpad op t.o. huisnr 102 en volg viaduct Nehalennia over de N11
12. 1e weg LA is de Van Hoogendoornlaan, neem deze NIET, maar ga rechtdoor tot de bocht en kruising met Insteek (Boskoop) / LET OP, ER STAAN GEEN BORDEN
13. Ga LA de Insteek op en rijd door tot het Voshol
14. Ga op T-splitsing LA het Voshol op
15. Ga na de bocht naar rechts RA de Dammekade op (fietspad)
16. Rijd door tot T-splitsing met de Warmoeskade
17. Ga LA de Warmoeskade op
18. Ga op T-splitsing met Van Hoogendoornlaan RA de Van Hoogendoornlaan op
19. Volg de weg tot deze naar links buigt en ga in de bocht RA de Oud Bodegraafseweg op / LET OP, ER STAAT GEEN BORD
20. Fiets deze helemaal af tot de N459 en ga LA op fietspad langs de N459 (tegenover McDonalds, Gr8 Hotel en La Place)
21. Ga LA onder de N11 door (let op met oversteken bij afrit en oprit)
22. Fiets de hele Goudseweg af tot over het spoor
23. Ga rechtdoor de Burg. Le Coultrestraat in
24. Ga bij T-splitsing LA de Wilhelminastraat in
25. Ga RA de Korte Nieuwstraat in richting de Rijnkade/Dock33
26. Ga LA de Rijnkade op naar Dock33

In het Groene Hart van Holland, midden in de Randstad, vind je onze mooie gemeente Bodegraven-Reeuwijk. Met haar rijke historie het ontdekken meer dan waard. Dat laat deze gids wel zien. De vele monumenten hebben ieder hun geschiedenis. Laat je verrassen door deze prachtige verhalen, ze nemen je mee terug in de tijd. Ontdek Bodegraven-Reeuwijk op de fiets of met je wandelschoenen aan.

www.buitengewoonbodegravenreeuwijk.nl

Fietsroute Reeuwijk

Start: Streekmuseum Reeuwijk, Oudeweg 3, Reeuwijk-Brug

RA = rechtsaf / LA = linksaf

1. Vertrek vanaf het Streekmuseum Reeuwijk en ga de ophaalbrug over en RA de Oudeweg op
2. Op rotonde met Verveners RA en volg het fietspad langs de N459
3. Volg fietspad met bocht naar rechts langs de Reeuwijkse Houtwal
4. Ga voorbij Landal
5. Ga bijna aan het eind vóór de TOP Reeuwijkse Hout LA naar Paviljoen Reeuwijkse Hout
6. Volg fietspad voorbij het restaurant en ga met bocht mee naar rechts
7. Volg fietspad langs de Surfplas (ligt aan je rechter hand)
8. Na de bocht naar rechts, volg voorbij paal in wegdek de weg rechtdoor (buigt iets naar rechts), dit is de Lecksdijk
9. Rijd de Lecksdijk helemaal uit (je gaat voorbij aan de Bosmankade) tot aan de Hortemansdijk
10. Ga LA de ophaalbrug over
11. Na de ophaalbrug direct RA de Ree op
12. Volg de Ree, ga met bocht mee naar rechts
13. Ga voorbij de ophaalbrug (rechts) naar de Zoetendijk
14. Aan eind Ree maakt de weg een bocht naar links
15. Ga met de bocht mee LA de Korssendijk op
16. Direct rechts is een recreatiestrook aan het water (achter wat opgaand groen): Elfhoeven
17. Rij de hele Korssendijk af tot aan het eind, aan je rechterhand bevindt zich Restaurant 't Vaantje
18. Ga voorbij Restaurant 't Vaantje de ophaalbrug over en direct RA de Platteweg op
19. Volg de Platteweg en rijd deze helemaal af
20. Voor de rotonde (Goudse Houtsingel) rechts aanhouden, dit is nog Platteweg. Ga de fietsersbrug over en houdt rechts aan
21. Je rijdt het Lucassenlaantje op, Breevaart is aan de linkerkant
22. Volg het Lucassenlaantje, die gaat na de ophaalbrug over in de Notaris d'Aumerielaan
23. Voor het einde bevindt zich aan de rechterkant Café Bistro 't Wapen
24. Aan het eind op de T-kruising LA de brug over de Breevaart over
25. Direct na brug RA het fietspad langs de Breevaart op
26. Fiets door tot de volgende brug over de Breevaart en ga RA de Dunantlaan op
27. Rij de Dunantlaan helemaal uit tot de T-kruising
28. Ga LA het Treebord op
29. Halverwege het Treebord (ter hoogte van het rioolgemaal, groot grijs gebouw links in de bocht aan de rand van het grasveld) kijk je rechts over weilanden en water met veel vogels
30. Volg het Treebord (op het fietspad) en bij zwembad de Fuut oversteken naar het fietspad langs de Oudeweg
31. Aan de rechterkant ligt weer het streekmuseum en is de route aan het einde

Bijlage: historische tijdlijn

4e eeuw – Vertrek van de Romeinen

58 v. Chr – 400 na Chr / De Romeinen gebruiken de Oude Rijn (Oude en nieuwe vervoersroutes)

16e eeuw – De 80-jarige oorlog

- 1500 Ned. Hervormde Dorpskerk, Waarder (Geloof en Hel en verdoemenis)
- 1588 Buitenplaats en boerderij Knodsenburg, Nieuwerbrug aan den Rijn (Binnen en buiten(plaats))

17e eeuw – De Gouden Eeuw & het Rampjaar 1672

- 1610 ‘De Koffietuin’, Nieuwerbrug aan den Rijn (Binnen en buiten(plaats))
- 1620 ‘t Hoge Huys, Driebruggen (Hoogste en laagste)
- 1651 Vervanging van de vorige brug uit 1510 door een ophaalbrug in Nieuwerbrug (Tolbrug)
- 1661 Hek Wiltenburg, Reeuwijk (Paal en perk)
- 1672 Prinsendijk, Reeuwijk (Straat en dijk)
- 1673 Fort Wierickerschans (Verdediging en aanval)
- 1674 Weijpoortse molen, Nieuwerbrug aan den Rijn (Stroom en wind)
- 1680 Oukoopeemolen, Reeuwijk (Land en water)
- 1675 Oude wapen van Bodegraven in de Dorpskerk, Bodegraven (Oude en nieuwe kunst)
- 1697 Korenmolen de Arkduif, Bodegraven (Geloof en Hel en verdoemenis)

18e eeuw – De Bataafse revolutie

- 1735 Villa ‘Voorzorg’, Reeuwijk (Villa en kot)
- ca. 1750 Boerderij ‘Somerlust’, Bodegraven (Zomer en Winter)
- 1734 Put van Kruijt, Reeuwijk (Land en water)
- 1750 Landhuis ‘Groot Rhodus’, Bodegraven (Rijk en arm)
- 1791 Boerderij ‘Vaders Wens’, Nieuwerbrug aan den Rijn (De wens, de vader van de gedachte?)

19e eeuw – Het einde van de Franse tijd & de industriële revolutie

- 1816 Granieten hectometerpaaltjes, Reeuwijk (Paal en perk)
- ca. 1850 Turfschuur, Reeuwijk (Turfschuur)
- 1853 Boerderij, Waarder (Als een paal boven water)
- 1860 Stadsboerderij en herberg ‘In het Bonte Varken’, Bodegraven (Centrum en buitengebied)
- 1860 Zomerhuis, Driebruggen (Centrum en buitengebied)
- ca. 1860 Varkenskot, Driebruggen (Villa en kot)
- 1865 Willibrorduskerk, Bodegraven (Godsdienst architectuur en arbeidersdesign)

- 1865 Boerderij annex hofstede 'Leeuwendeel', Bodegraven
(Duurzame verbouwing krijgt oorkonde)
- 1871 Voormalige Apotheek, Bodegraven (Pillen en poeders)
- 1872 Boerderijencomplex Pax Tibi, Reeuwijk-Dorp (Een groet uit de 19e eeuw)
- 1875 Aula en begraafplaats, Waarder (Leven en Dood)
- 1880 Zondagschool, de Meije (Ter leering ende vermaeck)
- 1887 Herenhuizen op de Emmakade, Bodegraven
- 1890 De Edele Wingerd, Bodegraven (Ter leering ende vermaeck)
- 1892 Voormalig stoomgemaal Bulaeus Brack, Bodegraven (Hoogste en laagste)
- ca. 1895 Levensboom boven deur, Driebruggen (Leven en dood)

20e eeuw – Twee wereldoorlogen en de wederopbouw

- ca. 1900 Palingbunnen behorend bij IJstoren, Reeuwijk (Zomer en winter)
- 1907 Kaaskelder in het streekmuseum, Reeuwijk (Licht en donker)
- 1910 Kaaspakhuizen, Bodegraven (Nou en of we ergens kaas van gegeten hebben!)
- 1914 Onafhankelijkheidstoren, Nieuwerbrug aan den Rijn (Feest en herdenken)
- 1915 Phoenix, de voormalige olieslagerij & fabriek Andrélon, Bodegraven (Pillen en poeders)
- 1920 Eerste sociale huurwoningen te Reeuwijk, Reeuwijk (Rijk en arm)
- ca. 1922 Lantaarnpaal, Kerkstraat (tegenover de dorpskerk), Bodegraven (Licht en donker)
- 1924 Koningstraat, Bodegraven (Geen schilder, maar Koningstraat)
- 1928 Voormalig Gemeentehuis Driebruggen, Driebruggen (Burgers en buitenlui)
- 1935 Burgemeester van Dobben de Bruijnstraat, Bodegraven (Straat en dijk)
- 1939 Rijksweg A12 bij Bodegraven geopend (Oude en nieuwe vervoersroutes)
- ca. 1946 Joods gedenkm monument, Bodegraven (Feest en herdenken)
- 1949 F.K. Landhuisje (Burgers en buitenlui)
- 1954 Transformatorhuisje, Bodegraven (Stroom en wind)
- 1957 De 'Rietveldhuizen', Reeuwijk-Brug (Godsdienstarchitectuur en arbeidersdesign)
- 1979 Beeld 'Knor' (Oude en nieuwe kunst)

Colofon

Deze gids is in opdracht van de gemeente Bodegraven-Reeuwijk i.s.m. Monumentenvereniging Bodegraven-Reeuwijk tot stand gekomen.

Met dank aan:

Eigenaren voor het verlenen van hun medewerking en verstrekken van informatie
Historische Kring

Rob Alkemade - Regionaal Historisch Centrum Rijnstreek en Lopikerwaard
Streekmuseum Reeuwijk

Hoogheemraadschap van Rijnland over het gemaal Bulaeus Brack

Stichting Kastelen, Buitenplaatsen, Landgoederen (Oude Rijn)

Geschiedenis van Zuid-Holland (Waterlinie)

Leidsche Courant 1960 (Ter Meulen en het goud van de 'Lutine')

Kijk Op Bodegraven-Reeuwijk

Boeken/naslagwerk:

- De Emmakade, Geschiedenis van de bewoners van de Emmakade in Bodegraven.
Auteur: A.Beens, C.Tromp, C.Horvers, E.van Niekerk. Uitg. Boekscout, 2014
- Rietveld in Reeuwijk, *Een onderzoek naar Rietvelds Reeuwijkse projecten 1957-1960*.
Auteur: Erik Slothouber. Uitgegeven door de Stichting erven Rietveld, 2017
- In de Meije, 100 jaar Milandschool en geschiedenis van de Meije. Auteur: Agnes Visser
- SHB-24 Boeren rondom de Wiericke, Agrarische bebouwing in de voormalige gemeente Driebruggen. Auteurs: J. Jongeling, K. Schut
- De Gemeentehuizen van Bodegraven. Auteurs: W.R.C. Alkemade en Th.H.M. Keukens

Foto's:

Ferd Warnaars, Adriaan Verhoeven, Cock Karssen, Yuri van Essen, Streekmuseum Reeuwijk, Historische Kring Bodegraven, archief gemeente Bodegraven-Reeuwijk, Rob Alkemade - Regionaal Historisch Centrum Rijnstreek en Lopikerwaard, Pieter Brattinga (copyright Rietveld Schröder Archief/Pictoright), Alphons van Leeuwen, Katja Toet en Fort Wierickerschans.

Jaar van uitgave: 2020

Teksten: Marjan Lamfers

Fotografie: Ferd Warnaars

Vormgeving: Graficelly, Leeghwaterstraat 2D, 2811 DV Reeuwijk

Oplage: 6500

Niets uit deze opgave mag worden veeleenvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd bestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enig wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van gemeente Bodegraven-Reeuwijk.

